

Utjecaji roditeljskih stilova na vršnjačke odnose u adolescenciji

Košćak, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:823829>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije

Anja Koščak

**Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na vršnjačke odnose u
adolescenciji**

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije

Anja Koščak

**Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na vršnjačke odnose u
adolescenciji**

Diplomski rad

iz znanstvenog područja društvene znanosti, polja pedagogija,
grane obiteljska pedagogija

Mentor: doc.dr.sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2017.

SAŽETAK

U ovom radu komparativnom analizom istraživanja sadržaja dostupne literature nastojalo se utvrditi povezanost odgojnih stilova roditelja i vršnjačkih odnosa kod adolescenata. Formiranje pozitivne slike o sebi uvelike utječe na vršnjačke odnose u razdoblju adolescencije, isto kao što određeni poremećaji u ponašanju mogu otežavati takve odnose. Stoga se u ovom radu analiziraju i kompariraju istraživanja koja se bave navedenim problemima. Analizom je utvrđeno da demokratski odgojni stil, odnosno dimenzije podrške i kontrole, predviđa optimalnu socijalnu prilagodbu mladih. Kvaliteta odnosa između roditelja i djeteta, uz emocionalnu toplinu i podršku, pozitivno je povezana s kvalitetom vršnjačkih odnosa u dijadi. Na učestalost vršnjačkih odnosa u skupini najvažniju ulogu ima dimenzija roditeljske kontrole. Što je slabija kontrola roditelja, to adolescenti više vremena provode sa svojim vršnjacima. Dimenzije podrške i prihvaćanja važnu ulogu imaju u formiranju pozitivne slike o sebi, dok se u ovom razvojnem području bitnom pokazala i dimenzija roditeljske potpore autonomiji, odnosno poticanje mladih adolescenata na samostalnost i neovisnost. U razvitku poremećaja u ponašanju kod mladih važnu ulogu ima roditeljsko odbijanje, dok su roditeljska ponašanja karakteristična za demokratski stil najbolji zaštitni faktor za razvoj internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja. Za razvoj internaliziranih poremećaja važnu ulogu ima i roditeljska psihička kontrola. Utvrđeno je i postojanje razlika u utjecaju nekih dimenzija roditeljskog ponašanja na djevojke i mladiće koja traže dodatna istraživanja o socijalizacijskim učincima majke i oca u odgoju.

Ključne riječi: odgojni stil, poremećaji u ponašanju, slika o sebi, vršnjaci,

Sadržaj

SAŽETAK.....	3
UVOD	1
1. TEORIJSKI DIO	2
1.1. Odgojni stilovi	2
1.1.1. Eleanor E. Maccoby i John A. Martin - klasifikacija odgojnih stilova.....	3
1.1.2. Ostale klasifikacije odgojnih stilova	4
1. 2. Adolescencija.....	5
1. 3. Vršnjački odnosi	7
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	10
2.1. Predmet komparativne analize.....	10
2.2. Cilj komparativne analize	10
2.3. Problemska pitanja	10
2.4. Metodološki postupak.....	10
2.5. Uzorak	11
3. PRISTUP LITERATURI O ISTRAŽIVANOM PROBLEMU	14
3.1. Roditeljske dimenzije odgojnih stilova i socijalna prilagodba adolescenata	14
3.1.1. Uvod.....	14
3.1.2. Rasprava.....	16
3.1.3. Zaključna mišljenja	17
3.2. Roditeljski odgojni stilovi i njihov utjecaj na kvalitetu/kvantitetu vršnjačkih odnosa..	18
3.2.1. Uvod.....	18
3.2.2. Rasprava.....	19
3.2.3. Zaključna mišljenja	20
3.3. Dimenzije roditeljskog ponašanja i adolescentska slika o sebi	21
3.3.1. Uvod.....	21
3.3.2. Rasprava.....	24
3.3.3. Zaključna mišljenja	25
3.4. Manifestacije oblika roditeljskog ponašanja na probleme adolescenata	27
3.4.1. Uvod.....	27
3.4.2. Rasprava.....	29
3.4.3. Zaključna mišljenja	30

3.5. Problemi u ponašanju kod adolescenata u odnosu na spolne razlike	31
3.5.1. Uvod.....	31
3.5.2. Rasprava.....	33
3.5.3. Zaključna mišljenja	34
4. ZAKLJUČAK	36
LITERATURA.....	38

UVOD

Tema ovoga rada je utjecaj roditeljskih stilova odgoja na vršnjačke odnose u adolescenciji. Obitelj, kao osnovna socijalizacijska jedinica ima veliki utjecaj na razvoj svakog djeteta te je stoga česta tema brojnih istraživanja, osobito u području pedagogije i srodnih znanosti koje se bave razvojem djece i mladih. Dimenzije roditeljskog ponašanja i općenito klima u kojoj roditelji odgajaju svoju djecu često se svrstavaju u roditeljske stilove odgoja. Roditeljski stilovi imaju različite razvojne učinke kod djece i mladih te se u ovom radu nastoji istražiti odnos između stilova odgoja i vršnjačkih odnosa u adolescenciji, te razvoja poremećaja u ponašanju i slike o sebi. Drugim riječima, cilj rada je istražiti koji roditeljski stil ima optimalne ishode kod razvoja vršnjačkih odnosa u razdoblju adolescencije, stvaranju pozitivne slike o sebi te preventivno djeluje na razvoj poremećaja u ponašanju. Adolescencija je razdoblje burnih promjena u kojem može doći do razvoja poremećaja u ponašanju, stoga je važno mladima omogućiti razvitak dobrih vršnjačkih odnosa i stvaranje pozitivne slike o sebi, u čemu roditelji imaju važnu ulogu.

Postoji nekoliko klasifikacija odgojnih stilova, o kojima se može pročitati u prvom teorijskom dijelu ovoga rada. U prvom dijelu rada donosi se i kratak opis obilježja razdoblja adolescencije i vršnjačkih odnosa. U metodološkom dijelu rada obrazloženi su predmet i cilj komparativne analize, problemska pitanja, metodološki postupak te uzorak istraživanja koji se u trećem dijelu rada analiziraju i kompariraju. U radu su analizirana istraživanja koja su se unutar različitih znanstvenih područja bavila odnosom odgojnih stilova i njihovih utjecaja na socijalizaciju mladih, stvaranju slike o sebi te utjecaju na razvoj problema u ponašanju kod adolescenata. Nakon provedene komparativne analize svakog od postavljenih problemskih pitanja u metodološkom dijelu rada slijedi rasprava o navedenim istraživanjima. U posljednjem dijelu rada donosi se zaključak i popis literature.

1. TEORIJSKI DIO

1.1. Odgojni stilovi

Tijekom povijesti odnosi u društvu neprekidno su se mijenjali, a te promjene pratile su i promjene u obiteljskim odnosima. Nekada se roditeljstvo poistovjećivalo s majčinstvom i smatralo se da je majka najvažnija osoba u odgoju djece, dok se danas podjednako naglašava i važnost očinske figure u odgoju. Pod suvremenim roditeljstvom danas se podrazumijeva „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“ (Deutsch, 2001, u Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Dijete svoje prve kontakte uspostavlja s obitelji, a brojna istraživanja pokazala su povezanost kvalitete obiteljskih odnosa s dječjim razvojem. Velik broj istraživanja nastoji istražiti i objasniti u kakvim obiteljskim odnosima i klimi dijete može imati najbolje razvojne rezultate. Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu tri međusobno povezana pojma važna za tipove roditeljskih odnosa i ponašanja prema djeci, a to su roditeljski ciljevi i vrijednosti, roditeljski odgojni stilovi i roditeljske aktivnosti, tj. specifični roditeljski postupci. Ciljevi i vrijednosti odnose se na ono što roditelji žele postići odgojem djeteta. Oni su pod snažnim utjecajem kulture kojoj pripadaju, ali i individualnim karakteristikama roditelja. U istraživanju koje je provedeno u Hrvatskoj pokazalo se da od obiteljskih vrijednosti najveću važnost ima dijete te da su najvažniji odgojni ciljevi samostalnost, poslušnost, snalažljivost i uspješnost djeteta (Janković, 1998, u Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Ovi rezultati slični su rezultatima istraživanja provedenim u Europi, dok se u nekim istočnim zemljama roditeljske odgojne vrijednosti razlikuju od vrijednosti zapadnih zemalja. Roditeljske vrijednosti i ciljevi koje žele postići imaju utjecaja i na dijete, „ali samo utoliko što djeluju na roditeljsko ponašanje i roditeljski odgojni stil“ (Chen, Kaspar, 2004, u Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Roditeljske aktivnosti i postupci odnose se na ponašanje roditelja, koje je određeno odgojnim ciljevima i vrijednostima roditelja. O kulturi u kojoj su roditelji odrasli ovise njihove vrijednosti i ciljevi odgoja, a samim time i njihovo ponašanje prema djetetu. Ukoliko je roditeljima važno da njihovo dijete postane samostalno i njihovo ponašanje bit će u skladu s tim ciljem te će u različitim situacijama poticati dijete na izražavanje vlastita mišljenja, zauzimanje stava i preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke. Roditeljska ponašanja i postupci imat će različite razvojne ishode kod djeteta, ovisno o klimi u kojoj se ta ponašanja realiziraju. U podržavajućoj i toploj klimi dijete će drugačije percipirati roditeljsko ponašanje, za razliku od hladne i neprijateljske klime. Ista roditeljska ponašanja mogu se realizirati u obje klime te se stoga ozračje i kontekst u kojem se događaju odgojni postupci

roditelja nazivaju odgojni stil roditeljstva. „Zbroj roditeljskih vrijednosti, stavova prema djetetu, emocionalnih prilika u kojima se donose različite roditeljske odluke općenito se naziva roditeljski odgojni stil“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 267).

1.1.1. Eleanor E. Maccoby i John A. Martin - klasifikacija odgojnih stilova

Prvu klasifikaciju roditeljskih stilova dala je Diana Baumrind (1970). Ovisno o stupnju roditeljske zahtjevnosti prema svojoj djeci, Baumrind razlikuje tri stila odgoja, a to su autoritaran, autoritativan i permisivan.

Navedenu klasifikaciju dopunili su Maccoby i Martin (u Čudina-Obradović, Obradović, 2006) dodajući još i dimenziju topline. Na temelju tih dviju dimenzija, roditeljske zahtjevnosti i topline, autori prethodnoj klasifikaciji dodaju još i zanemarujući odgojni stil. Navedeni stilovi razlikuju se prema udjelu roditeljske topline, koja se odnosi na roditeljsko razumijevanje, podršku i ljubav prema djetetu i roditeljske zahtjevnosti odnosno u kojoj mjeri roditelji nadziru svoje dijete te kakve zahtjeve pred njih postavljaju.

Autoritaran odgojni stil karakteriziraju visoki roditeljski zahtjevi i malo topline. Disciplina se ostvaruje prijetnjama i kaznama. Od djeteta se očekuje poslušnost, poštovanje autoriteta i tradicije te je karakteristična jednosmjerna komunikacije između roditelja i djeteta (Miljković, Rijavec, 2002, 17). Ovdje roditelji postavljaju granice djetetu, a svoje odluke ne objašnjavaju. Djeca koja odrastaju u takvom okruženju mogu biti sklona promjenama raspoloženja, nevesela, bojažljiva i razdražljiva (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 268).

Obilježja autoritativnog odgojnog stila su visoki zahtjevi i puno topline i podrške. Roditelji pred djecu postavljaju zahtjeve koji su u skladu s njihovim uzrastom i sposobnostima. Odgojni ciljevi su poticati dječju znatiželju, kreativnost, motivaciju i samostalnost (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 268). Za taj odgojni stil karakteristična je dvosmjerna komunikacija u kojoj roditelji objašnjavaju djeci svoje odluke, a neke od karakteristika djece mogu biti visoko samopouzdanje i samopoštovanje, spremnost na prihvaćanje različitih izazova, dobra samokontrola i visoka potreba za postignućem (Miljković, Rijavec, 2002, 20).

Permisivan odgojni stil karakteriziraju mali zahtjevi i puno topline i potpore. Roditelji zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev te su jako usmjereni na djecu kojoj ne postavljaju nikakve zahtjeve. Takva djeca mogu biti nesigurna, razmažena, agresivna ukoliko ne dobiju ono što žele te slabe samokontrole (Miljković, Rijavec, 2002, 19).

Karakteristike zanemarujućeg odgojnog stila su niski roditeljski zahtjevi i malo topline i brige za djecu. Roditelji svojoj djeci ne postavljaju nikakve zahtjeve i granice te ih ne nadziru. Djeca koja su emocionalno odbačena mogu biti promjenljivog raspoloženja, bez kontrole nad vlastitim ponašanjem, nezainteresirana za školu te sklona delinkventnom ponašanju (Miljković, Rijavec, 2002, 19).

1.1.2. Ostale klasifikacije odgojnih stilova

Navedenu klasifikaciju još jednom dimenzijom – roditeljska potpora autonomiji, tj. uravnoteženost moći - dopunili su Steinberg, Elmen i Mounts (u Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Navedena dimenzija odnosi se na roditeljsko poticanje djeteta da bude neovisno i samostalno u odlučivanju, što je osobito važno za razdoblje adolescencije kada dijete formira vlastiti identitet.

Barbara Coloroso (2004) prema vrsti strukture koja obitelj drži zajedno razlikuje tri vrste obitelji. Rigidnu obitelj karakterizira red, kontrola, poslušnost, slijeđenje pravila i stroga hijerarhija moći. Visoki zahtjevi od djece i stroga kontrola karakteristike su te vrste obitelji, kao i autoritarnog stila odgoja. „Moć u rigidnoj obitelji znači kontrolu i dolazi s vrha“ (Coloroso, 2004, 97) što podrazumijeva i jednosmjernu komunikaciju, a autorica navodi i roditeljske postupke koji tome doprinose kao što su zastrašivanja, ponižavanja, kazne te nasilje.

Obitelj mekušaca karakterizira nedostatak čvrste strukture, a autorica tu vrstu obitelj dijeli na dvije vrste. Za prvu vrstu karakteristični su roditelji koji zbog svojeg vlastitog odgoja „ne znaju kako stvoriti zdravu strukturu, konzistentnost i sigurne granice za svoju djecu“ (Coloroso, 2004, 104). Takvi roditelji izrazito su popustljivi i postavljaju malo granica, često jako orijentirani prema djeci i spremni im pomoći u bilo kojoj situaciji. U trenucima panike skloni su prijetnjama, mitu i kaznama. U toj vrsti obitelji izmjenjuje se permisivan i autoritaran odgojni stil te takva djeca zbog toga što ne znaju što mogu očekivati od roditelja mogu biti dezorijentirana i zbunjena. Za drugu vrstu obitelji mekušaca karakteristični su roditelji koji fizički ili psihološki napuštaju svoju djecu. Roditelji su okupirani sobom te ne postavljaju nikakve zahtjeve pred svoju djecu, ne kontroliraju ih te im ne pružaju toplinu i potporu.

Dimenzije izrazito niste roditeljske zahtjevnosti i topline karakteristične su i za zanemarujući odgojni stil. Demokratska obitelj po svojim je karakteristikama ista kao i autoritativni odgojni stil roditeljstva.

Tri vrste roditelja razlikuje Thomas Gordon (u Spasojević, 2011) govoreći o metodama koje roditelji koriste: dobitnici, gubitnici i kolebljivci. Roditelji dobitnici vjeruju u svoje pravo nad autoritetom te se koriste prijetnjama, zabranama i kaznama. Kod roditelja gubitnika situacija je obrnuta te takvi roditelji djeci daju potpunu slobodu. Roditelji kolebljivci teže ravnoteži između prethodnih vrsta. S obzirom na to da se te metode mogu svrstati prema prethodno navedenoj dimenziji zahtjevnosti odnosno kontrole, navedene podjele roditelja veoma su slične klasifikaciji odgojnih stilova koju je dala Diana Baumrind (1970). Roditelje dobitnike karakterizirao bi autoritaran stil odgoja, roditelje gubitnike permisivan, a kolebljivce autoritativan stil odgoja.

Navedene su samo odabrane klasifikacije roditeljskih stilova. Postoji mnogo klasifikacija, a najčešće korištena klasifikacija jest ona koju su dali Maccoby i Martin (1983). Na temelju brojnih istraživanja koja su provedena u zapadnoj kulturi, pozitivne razvojne karakteristike djece i dobro roditeljstvo sve češće se povezuju s autoritativnim stilom odgoja.

1. 2. Adolescencija

Početkom dvadesetog stoljeća na adolescenciju se uglavnom gledalo kao na razdoblje bure i stresa. Tijekom vremena takvo se stajalište, koje je naglašavalo utjecaj bioloških promjena na ponašanje adolescenata, sve više mijenjalo te se danas smatra da su „psihološke promjene u adolescenciji uzrokovane zajedničkim djelovanjem bioloških, socijalnih i kulturalnih sila“ (Berk, 2008, 344).

Razdoblje adolescencije obilježeno je pubertetom, biološkim promjenama putem kojih djeca postaju odrasli. Hormonalne promjene, tjelesni rast, motorički razvoj i spolno sazrijevanje tjelesne su promjene koje su karakteristične za adolescenciju. Adolescenti su često okupirani vlastitim izgledom. Utjecaj medija i nametanje ideala u ovom razdoblju kada mladi još nemaju izgrađenu sliku o sebi može negativno utjecati na razvoj njihova samopouzdanja. „Slika koju vide u zrcalu odstupa od njihovih ideala ljepote kojima su svakodnevno bombardirani preko različitih časopisa i filmova, a sami još nisu dostigli onu razinu psihičke i socijalne zrelosti na kojoj ove oznake gube na važnosti i zamjenjuju se drukčijim kriterijima i vrednotama“ (Maleš, 1995, u Đuranović, 2013, 18).

U adolescenciji važnu ulogu ima i seksualno sazrijevanje. Iako se sve češća javno govori o spolnom sazrijevanju mladih, seksualnost je još uvijek tabu tema. Većina adolescenata u ovom životnom razdoblju stupa u prve spolne odnose. „Na započinjanje

seksualne aktivnosti utječe niz čimbenika društvenog okruženja, pri čemu vršnjačka skupina ima važnu ulogu u kreiranju normi ponašanja“ (Kuzman, 2009, 159).

Adolescencija je obilježena i kognitivnim razvojem. Prema psihologu Jeanu Piagetu, „mladi oko 11. godine ulaze u stadij formalnih operacija u kojem razvijaju sposobnost apstraktnog, znanstvenog mišljenja“ (Berk, 2008, 363). Kao što se adolescenti privikavaju na vlastite tjelesne promjene, tako se privikavaju i na sposobnost apstraktnog mišljenja. Posljedice takvih kognitivnih promjena vidljive su u tipičnim reakcijama kod adolescenata. Adolescenti sada jasnije razumiju roditeljske postupke, ali su i spremni zastupati vlastita gledišta, što može dovesti do nesuglasica i svađe između roditelja i adolescenata. „Sposobnost razmišljanja o vlastitim mislima u kombinaciji s tjelesnim i psihološkim promjenama kroz koje adolescenti prolaze znači da oni počinju više razmišljati o sebi“ (Berk, 2008, 367). Posljedice samosvjesnost i usmjerenost na sebe dovode do pojačane osjetljivosti na javnu kritiku te pojačan osjećaj osobne jedinstvenosti. Mogućnost apstraktnog razmišljanja i stvaranja hipotetskih odnosa i situacija dovodi do mladenačkog idealizma i kritičnosti. Zamišljanje idealnog svijeta bez nepravde, ljudskih slabosti i sukoba prelazi u kritiziranje stvarnih odnosa. S vremenom tinejdžeri grade sve jasniju sliku između stvarnog i idealnog svijeta. Također, kognitivni razvoj utječe i na mogućnost planiranja te donošenja odluka i shvaćanja njihova utjecaja na vlastitu budućnost.

Jedinstven pojam o sebi i visoko samopoštovanje ključni su za razvoj identiteta. Važnost razvoja identiteta naglašavao je Erik Erikson u svojoj teoriji psihosocijalnog razvoja. „Eriksonova psihosocijalna teorija razvoja ličnosti pretpostavlja da postoje određeni stupnjevi ili stadiji psihosocijalnog razvoja kroz koje prolazi svaki čovjek“ (Fulgosi, 1997, 117). U svakoj fazi čovjek prolazi kroz određenu krizu koju treba uspješno razriješiti kako bi mogao biti spreman za iduću razvojnu fazu. Peta faza odnosi se na razdoblje adolescencije u kojem čovjek oblikuje svoj identitet. „To je razdoblje kada se kod pojedinca treba riješiti kriza identiteta, kada treba postati jedinstveno, posebno i osobito ljudsko biće i kada se kao takvo, posebno i jedinstveno, treba uključiti u društvo i naći u njemu svoje mjesto i svoju ulogu“ (Fulgosi, 1997, 127). „Pozitivno ili negativno rješenje krize identiteta u razdoblju adolescencije ovisi o mnogim faktorima i okolnostima“ (Fulgosi, 1997, 128).

Izgradnja vlastitog identiteta podrazumijeva i izgradnju vlastitog vrijednosnog sustava. U adolescenciji su mladi sve više okupirani moralnim i etičkim pitanjima, a u školi u odnosima s vršnjacima dolaze u dodir s drugačijim vrijednosnim sustavima od onog koji su

stekli u obitelji. Iako je u tom životnom razdoblju vrijednosni sustav promjenjiv, adolescenti teže uspostavi vlastitih vrijednosti.

Vršnjački odnosi u ovom razdoblju veoma su važni i mladi im posvećuju puno vremena, no obiteljski odnosi ne gube na svojoj važnosti. „Brojna istraživanja pokazuju da mladi jako drže do kvalitete svojih odnosa s roditeljima“ (Lacković-Grgin, 2006, 108). Uglavnom se u ovom razdoblju mijenja odnos između roditelja i adolescenata, a „promjene interakcija idu od pravca asimetričnih u pravcu simetričnih interakcija roditelja i adolescenata“ (Lacković-Grgin, 2006, 107). U istraživanju o tome koje kvalitete adolescenti smatraju poželjnim kod svojih roditelja pokazalo se da mladi „preferiraju kvalitete koje omogućuju simetričnu interakciju kao i visok stupanj emocionalnosti u odnosu s roditeljima“ (Lacković-Grgin, 2006, 109). Iako mladi teže nezavisnosti od roditelja, vidljivo je da im je važan odnos s roditeljima koji podrazumijeva ravnopravnost i emocionalnost.

Na razvoj vlastita identiteta utječu mnogi čimbenici, a obitelj i vršnjaci svakako imaju važnu ulogu u tome. Ako adolescenti ne uspiju zadovoljiti svoje potrebe koje su im važne za vlastiti razvoj, može doći do raznih problema u ponašanju, kao što su depresija, delinkvencija ili čak samoubojstva. Adolescencija je stoga osjetljivo razdoblje u kojem su mladi okrenuti izgradnji vlastita identiteta i autonomije.

1. 3. Vršnjački odnosi

Odnosi s vršnjacima u adolescenciji su „nužni za zdrav kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj“ (Parker i Asher, 1987, u Lacković-Grgin, 2005, 143). Iako ni odnosi s obitelji u adolescenciji ne gube na svojoj važnosti, odnosi s vršnjacima u ovom životnom razdoblju neophodni su za zdrav razvoj mladih. Vršnjaci su suočeni sa sličnim dilemama i izazovima te mladi kroz odnose s drugima pokušavaju definirati i pronaći sebe te izgraditi vlastiti identitet. Povratne informacije koje dobivaju kroz odnose s drugima imaju utjecaj na stvaranje slike o sebi.

„Pojedinaac u grupi zadovoljava svoje osnovne potrebe kao što su npr. potreba za ljubavlju, zabavom, pripadanjem, uvažavanjem, potporom, sigurnošću, emocionalnom stabilnošću, samoostvarenjem, razumijevanjem“ (Armstrong, 2008, 40).

U tom životnom razdoblju odnosi s vršnjacima važni su zbog toga što su mladi na početku izgradnje vlastita identiteta koji je nestabilan, osjetljiv i difuzan. O tome kako je pojedinac prihvaćen od svojih vršnjaka ovisi i izgradnja njihova identiteta i autonomije.

Tijekom adolescencije mijenjaju se odnosi s vršnjacima. Adolescenti više nemaju samo istospolne prijatelje već šire mrežu svojih prijatelja i na adolescente suprotnoga spola. Na odabir prijatelja utječe i sličnost stavova i mišljenja. Adolescenti uglavnom za svoje prijatelje odabiru one koji imaju slična razmišljanja kao i oni.

Adolescenti koji ne uspijevaju uspostaviti zadovoljavajuće odnose sa svojim vršnjacima ili nailaze na njihovo neprihvatanje, mogu doživjeti osjećaj „nesigurnosti, osamljenosti i socijalne izoliranosti te smanjuje samopouzdanje“ (Armstrong, 2008, 41).

Česta tema brojnih istraživanja su vršnjački utjecaji. Oni mogu biti pozitivni ukoliko pridonose izgradnji identiteta i autonomije, ali mogu biti i negativni. Istraživači se uglavnom fokusiraju na ispitivanje negativnih utjecaja među vršnjacima. Iako je neosporan utjecaj vršnjaka kod adolescenata, „pritisci vršnjaka nisu u tolikoj mjeri odgovorni za neke razvojne ishode kao što su npr. problematična ponašanja“ (Ungar, 2000, u Lacković-Grgin, 142).

Adolescentov kognitivni razvoj utječe na bolje razumijevanje interpersonalnih odnosa što pridonosi razvoju prijateljstva koja postaju kvalitetnija i razlikuju se od onih u ranijim životnim fazama (Selman, 1980, u Lacković-Grgin, 2006, 141).

Dvije dimenzije odnosa u vršnjačkoj skupini, popularnost i prijateljstvo razlikuju Bukowski i Hoza 1989, u Klarin, 2006, 56. U prvoj dijeti realizira potrebu za pripadanjem, a u prijateljstvu za bliskošću i intimnošću. Prihvaćenost i prijateljstvo osnovne su dimenzije vršnjačkih odnosa zato što imaju različito porijeklo i što na različite načine utječu na socijalizaciju adolescenata (Bukowski i Hoza, 1989, u Lacković-Grgin, 2006, 143).

U istraživanjima o kompoziciji vršnjačkih grupa navodi se da su članovi „školskih klika“ vrlo slični po socioekonomskom statusu, po godini školovanja, interesima i vrijednostima. Struktura grupa s vremenom se mijenja te tako u ranoj adolescenciji grupe vršnjaka čine pripadnici istoga spola, dok se u kasnijim fazama grupe proširuju i na pripadnike suprotnoga spola. Kod adolescenata postoje klike, manje grupe od 2 do 10 članova i unutar njih su odnosi prisniji, te veće grupe u kojem je broj članova veći i okupljaju se kada obavljaju neke zajedničke socijalne aktivnosti kao što su zabave, plesovi, izleti i sl. „Svaka od navedenih grupnih struktura omogućuje ispunjavanje različitih potreba mladih u različitim razdobljima njihova psihosocijalnog razvoja“ (Dunplay, 1963, u Lacković-Grgin, 2006, 145).

Konformiranje sa svojim vršnjacima važan je fenomen karakterističan za to životno razdoblje. Važnost pripadanja grupi i prihvaćanje od svojih vršnjaka za adolescente ima

veliku važnost. Stoga mladi sklad i sličnost sa svojom grupom često iskazuju sličnim obrascima ponašanja i odijevanjem kako bi postigli bolju koherentnost unutar grupe i bili prepoznatljivi u odnosu na neke druge grupe. Koliko će se neki adolescent konformirati sa svojom grupom ovisi „o osobinama ličnosti adolescenta kao što su npr. autonomija i emocionalna stabilnost koje moderiraju utjecaje vanjskih čimbenika na položaj mladih u vršnjačkoj grupi“ (Lacković-Grgin, 2006, 151).

Važno je spomenuti pozitivne i negativne utjecaje prihvatanja odnosno odbacivanja na adolescente. Prihvaćenost od vršnjaka i popularnost pozitivno se odražava na samopoštovanje, društvenost i na altruističke oblike ponašanja, dok odbačenost ili zanemarenost rezultira emocionalnom i socijalnom usamljenosti i osjećajem socijalne anksioznosti (Lacković-Grgin, 2006).

Kod adolescentskog prijateljstva najvažnija je sličnost, a Hartup (u Lacković-Grgin, 2006, 154) navodi da su prijatelji slični prema stavovima prema školi, akademskim aspiracijama i prema onim ponašanjima koja definiraju životni stil, zabavne aktivnosti, seksualne aktivnosti, pušenje, konzumiranje alkohola.

„Adolescenti najčešće navode sljedeće kvalitete prijatelja: odanost, povjerenje, toplina, iskrenost, inteligencija, smisao za humor i nezavisnost“ (Lacković-Grgin, 2006, 154). Tijekom godina mijenjaju se i očekivane prijateljeve kvalitete i stabilnost prijateljstva. „Među najčešćim dobrobitima koje donosi prijateljstvo jesu: emocionalna sigurnost, pozitivna slika o sebi, socijalna kompetencija, zadovoljenje potrebe za intimnošću, usvajanje prosocijalnog ponašanja i zadovoljstvo“ (Klarin, 2006, 63).

„Osim bliskih odnosa, i svi drugi odnosi s vršnjacima služe mladima u stjecanju iskustva o tome kako će, kad odrastu, kontrolirati svoje ponašanje, koji oblici ponašanja su prihvatljivi a koji ne, te na koji će način rješavati pitanje svog socijalnog statusa u grupama kojima će u životu pripadati i slično“ (Lacković-Grgin, 2006, 143).

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

2.1. Predmet komparativne analize

Predmet ovog diplomskog rada je komparativna analiza sadržaja literature o roditeljskim stilovima i njihovom utjecaju na vršnjačke odnose njihove djece u adolescenciji.

2.2. Cilj komparativne analize

Cilj ovoga rada je komparativnom analizom sadržaja relevantnih istraživanja domaće i strane literature utvrditi kako roditeljski odgojni stilovi utječu na adolescentske vršnjačke odnose i na razvoj adolescentske slike o sebi, kao i na probleme u ponašanju.

2.3. Problemska pitanja

Iz postavljenog cilja istraživanja proizlaze sljedeća problemska pitanja:

1. Koje dimenzije roditeljskih stilova optimalno djeluju na socijalnu prilagodbu adolescenata?
2. Na koji način roditeljski odgojni stilovi utječu na kvalitetu i kvantitetu vršnjačkih odnosa kod adolescenata?
3. Koje dimenzije roditeljskog ponašanja utječu na stvaranje pozitivne ili negativne slike o sebi?
4. Koji sve oblici roditeljskog ponašanja imaju manifestacije i snažno utječu na probleme u ponašanju kod adolescenata?
5. Koje dimenzije roditeljskog ponašanja doprinose pojavi problema u ponašanju kod djevojaka i mladića, te postoje li razlike u učestalosti problema u ponašanju s obzirom na spol?

2.4. Metodološki postupak

U radu se kompariraju sadržaji istraživanja koja se bave problematikom povezanosti roditeljskih stilova i vršnjačkih odnosa, razvoja slike o sebi te problema u ponašanju kod adolescenata. Pritom se koristi kvalitativna metoda analize sadržaja pedagoške literature koja uključuje postupke prikupljanja podataka, redukciju podataka, sređivanje podataka te zaključivanje.

2.5. Uzorak

Uzorak komparativne analize čini 21 pedagoško, psihološko i sociološko istraživanje hrvatskih, američkih, nizozemskih i talijanskih autora, a to su:

Roditeljske dimenzije odgojnih stilova i socijalna prilagodba adolescenata

* Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. I., Dornbusch, S. M. (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child development*, 62, 1049-1065.

* Kurdek, L. A., Fine, M. A. (1994) Family acceptance and family control as predictors of adjustment in young adolescents: Linear, curvilinear, or interactive effects? *Child Development*, 65, 1137-1146.

* Raboteg-Šarić, Z., Rijavec, M. i Brajša-Žganec, A. (2001). The relation of parental practices and self-conceptions to young adolescents' problem behaviors and substance use. *Nordic Journal of Psychiatry*, 55, 203-211.

* Zrilić, S. (2005) Autoritarni odgojni stil roditelja kao prediktor školskog neuspjeha. *Pedagoška istraživanja*, 2(2005), 1, 125-138.

* Steinberg, L., Blatt-Eisengart, I., Cauffman, E. (2006) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes: A replication in a sample of serious juvenile offenders. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 47-58.

Roditeljski odgojni stilovi i njihov utjecaj na kvalitetu/kvantitetu vršnjačkih odnosa

* Deković, M., Raboteg-Šarić, Z. (1996) Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 6, 423-427.

* Lieberman, M., Doyle, A. B., Markiewicz, D. (1999) Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70,1, 202-213.

* Klarin, M. (2001) Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja*, 11, 4/5(60/61), 805-822.

Dimenzije roditeljskog ponašanja i adolescentska slika o sebi

* Gecas, V., Schwalbe, M. L. (1986.) Parental Behavior and Adolescent Self-Esteem. *Journal of Marriage and Family*, 48, 37-46.

* Demo, D.H., Small, S.A., Savin-Williams, R.C. (1987) Family relations and the self-esteem of adolescents and their parents. *Journal of Marriage and Family*, 49, 705-715.

* Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. I., Dornbusch, S. M. (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child development*, 62, 1049-1065.

* Urbanc, K. (2000) Adolescentska procjena kvalitete samopoimanja i kvalitete odnosa s roditeljima s obzirom na njihovo iskustvo progonstva i izbjeglištva. *Društvena istraživanja*, 3, 431-449.

* Klarin, M. (2001) Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja*, 11, 4/5(60/61), 805-822.

* Laghi, F., Crea, G., Guerrieri, G., Baiocco, R. (2006) Slika i razvoj društvenosti kod adolescenata. *Kateheza*, 28, 4, 391 – 404.

* Bulanda, R., Majumdar, D. (2008) Perceived Parent-Child Relations and Adolescent Self-Esteem. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 2, 203-212.

Manifestacije oblika roditeljskog ponašanja na probleme adolescenata

* Tasić, D. (1994) Komunikacija između roditelja i djece i izražavanje poremećaja u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 2, 1, 59-76.

* Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11, 2/3(58/59), 239-263.

* Vulić-Prtorić, A. (2002) Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (2002), 1, 31-51.

* Knezović, D., Buško, V. (2007) Percipirano roditeljsko ponašanje i različiti aspekti agresivnog ponašanja djece osnovnoškolske dobi. *Odgojne znanosti*, 9, 1, 91-106.

* Kurtović, A., Marčinko, I. (2010) Odnos odgojnog stila roditelja sa strategijama suočavanja i depresivnošću kod adolescenata. *Klinička psihologija*, 3(2010), 1/2, 19-43.

* Klarin, M., Đerđa V. (2014) Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

Problemi u ponašanju kod adolescenata u odnosu na spolne razlike

* Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z.; Glavak, R. (2002) Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena istraživanja*, 11, 2-3 (58-59), 335-352.

* Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11, 2/3(58/59), 239-263.

* Vulić-Prtorić, A. (2002) Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (2002), 1, 31-51.

* Klarin, M., Đerđa V. (2014) Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.

* Macuka, I. (2016) Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata – zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (1), 65-86.

3. PRISTUP LITERATURI O ISTRAŽIVANOM PROBLEMU

3.1. Roditeljske dimenzije odgojnih stilova i socijalna prilagodba adolescenata

3.1.1. Uvod

Cilj istraživanja koje su proveli Lamborn, Mounts, Steinber i Dornbusch (1991) bio je usporediti roditeljske stilove odgoja i razvojne ishode adolescenata koji su se odnosili na psihosocijalni razvoj, školsko postignuće, internalizirane poteškoće i probleme u ponašanju. Uzorak istraživanja sačinjavalo je 4100 adolescenata i njihovih roditelja. Adolescenti su pomoću skala procjena procjenjivali ponašanja svojih roditelja na temelju dviju dimenzija njihova ponašanja, prihvaćanja/sudjelovanja i strogosti/nadzora i oni su podijeljeni u 4 skupine – autoritativni, autoritarni, popustljivi i zanemarujući roditelji. Skala procjene koja je mjerila razinu roditeljskog prihvaćanja/sudjelovanja sastojala se od tvrdnji koje iskazuju roditeljsku ljubav, razumijevanje i uključenost. Tvrdnje su primjerice glasile *Mogu računati na svoje roditelje da će mi pomoći, ako imam neki problem* ili *Kada žele da nešto učinim, objasne mi zašto to žele*, a od ispitanika se tražilo da zaokruže u kojoj mjeri se ta tvrdnja odnosi na njih i njihove roditelje. Istom metodom procjenjivala se i roditeljska strogost/nadzor, a tvrdnje su glasile kao *Moji roditelji točno znaju gdje provodim vrijeme nakon škole* i sl. O socijalnim kompetencijama adolescenti su činili samoprocjene u kojima su trebali procijeniti jesu li popularni među vršnjacima, imaju li puno prijatelja te sklapaju li lako nova prijateljstva. U istraživanju su u obzir uzete i demografske varijable – spol adolescenta, etnički identitet, obiteljska struktura te stupanj obrazovanja roditelja.

U idućem istraživanju Kurdek i Fine (1994) nastojalo se utvrditi odnose između prilagodbe adolescenata i roditeljskog ponašanja, koje je obuhvaćalo dimenzije prihvaćanja i kontrole. U testiranju je sudjelovalo 1200 učenika, starosti između 10 i 13 godina. Procjena psihosocijalnih kompetencija obavljala se na način da su učenici jednog razreda koji su sudjelovali u testiranju morali navesti s kime se iz razreda vole družiti, a s kim ne. Na taj način za svakog učenika dobivena je razina njegove popularnosti ili odbačenosti od svojih vršnjaka. O roditeljskom prihvaćanju i kontroli učenici su procjenjivali pomoću skala procjena na kojima su se nalazile tvrdnje za koje su učenici trebali odrediti u kojoj mjeri se odnose na njihovu obitelj. Tvrdnje za prihvaćanje primjerice su glasile *U svojoj obitelji uvijek od nekoga mogu zatražiti pomoć*, a za kontrolu *Općenito, u mojoj obitelji uvijek netko zna gdje sam i što radim*. U istraživanju se od ispitanika tražilo da navedu koliko imaju godina,

koji su razred, koje su rase i spola te kakva im je obiteljska struktura, odnosno žive li s oba roditelja i sl.

Cilj istraživanja koje su proveli Raboteg-Šarić, Rijavec i Brajša-Žganec (2001) bio je ispitati povezanost roditeljskog ponašanja i psihosocijalne prilagodbe adolescenata, te problema samoregulacije. Istraživanje je obuhvaćalo 287 učenika 6. i 7. razreda osnovne škole koji žive u obitelji s oba roditelja. Nastojala se ispitati kvaliteta obiteljske interakcije, roditeljske uključenosti u dječje aktivnosti, roditeljska podrška, zajedničko donošenje odluka i roditeljski nadzor dječjeg ponašanja. U istraživanje je bilo uključeno i mjerenje učestalosti dječjeg druženja s vršnjacima, izvanškolske aktivnosti, školsko postignuće te samoiskazi o eksternaliziranim problemima odnosno konzumaciji alkohola i cigareta. Adolescenti su također činili i samoprocjene o svojim školskim kompetencijama, socijalnoj prihvaćenosti od svojih vršnjaka te vladanju. O razini roditeljskog nadgledanja svoje djece, adolescenti su procjenjivali pomoću skala u kojima su trebali procijeniti koliko roditelji zbilja znaju gdje oni borave tijekom dana. Roditeljska podrška mjerila se pomoću skala procjene u kojima su ispitanici procjenjivali koliko se tvrdnje koje su tamo navedene odnose na njihove roditelje. Tvrdnje su se odnosile na to da su njihovi roditelji puni razumijevanja, ne koriste prisilne načine discipliniranja te da ih hrabre i pomažu im. Na isti način učenici su procjenjivali koliko često zajedno s roditeljima donose odluke te koliko su njihovi roditelji uključeni u njihove školske i izvanškolske aktivnosti. Ispitanici su vršili i samoprocjene u kojoj mjeri su prihvaćeni od svojih vršnjaka te jesu li popularni među vršnjacima.

O različitim utjecajima demokratskog i autoritarnog roditeljskog stila na školski neuspjeh adolescenata ukazuje Smiljana Zrilić (2005) u svojem istraživanju. Cilj istraživanja bio je utvrditi povezanost između školskog neuspjeha i roditeljskih stilova odgoja. Školski neuspjeh ne očituje se samo u akademskom postignuću već i u socijalnom i emocionalnom području djetetove osobnosti. Promjene u ponašanju i raspoloženju te različite psihosomatske bolesti, kao što su glavobolje, mučnine, trbušni i kožni problemi, ukazuju na neuspjeh u tim područjima djetetova života. Istraživanje je provedeno na učenicima 8. razreda, a sudjelovao je ukupno 361 učenik. Podatci su prikupljani anketnim upitnikom koji se sastojao od dva dijela. U prvom dijelu učenici su davali podatke o spolu, školi, razredu i općem uspjehu na kraju 5., 6. i 7. razreda, a drugi dio se sastojao od tvrdnji zatvorenog tipa kojima se istraživao stil odgoja roditelja, emocionalne teškoće i socijalna prilagodba. Tvrdnje su glasile *Roditelji me hvale kad sam dobar*, *Osjećam se sigurno i zaštićeno* i sl., a od ispitanika se tražilo da zaokruže u kojoj mjeri se te tvrdnje odnose na njih.

Cilj istraživanja koje su proveli Steinberg, Blatt-Eisengart i Cauffman (2006) bio je ispitati povezanost između roditeljskih stilova odgoja i socijalne prilagodbe adolescenata. Istraživanje je provedeno na adolescentima između 14 i 18 godina, koji su osuđeni za teška kriminalna djela. Prema njihovim iskazima o roditeljskoj toplini i strogosti, odgojni stilovi njihovih roditelja svrstani su u 4 skupine – autoritativni, autoritarni, popustljivi i zanemarujući roditeljski stil. Mjere roditeljske topline i strogosti prema svojem djetetu mjerile su se upitnicima koje su popunjavali adolescenti. Ispitanicima su se postavljala pitanja kao *Kada provodiš vrijeme sa svojom majkom ili kad razgovarate, koliko često ti pruža podršku i podržava te?* ili *Koliko često vikende navečer provodiš kod kuće?* O razini socijalne prilagodbe zaključivalo se na temelju adolescentskih samoprocjena koje su uključivale pitanja o osobnoj odgovornosti, temperamentu, empatiji te odnosima s vršnjacima.

3.1.2. Rasprava

Na temelju dviju dimenzija roditeljskog ponašanja, roditeljskog prihvaćanja i nadzora, razlikuju se 4 stila odgoja – demokratski, autoritarni, popustljivi i zanemarujući. Visoka razina roditeljskog prihvaćanja i nadzora karakteristična je za demokratski stil, dok se niska razina tih dviju dimenzija povezuje sa zanemarujućim stilom odgoja. Visoka razina prihvaćanja, a niska razina nadzora karakteristične su za popustljivi odgojni stil, a obrnuto, niska razina prihvaćanja i visoka razina nadzora povezuju se s autoritarnim roditeljskim stilom. Na različite utjecaje tih dimenzija roditeljskih stilova na psihosocijalnu prilagodbu adolescenata ukazali su Lamborn, Mounts, Steinber i Dornbusch (1991). Demokratski i zanemarujući odgojni stil pokazali su nedvojbene rezultate kada je riječ o utjecaju na psihosocijalni razvoj adolescenata. Demokratski stil odgoja rezultirao je dobrom prilagodbom i socijalnom kompetencijom, dok su kod zanemarujućeg stila rezultati obrnuti. Zanemarujući stil negativno je povezan sa socijalnom kompetencijom adolescenata. U analizi demokratskog i zanemarujućeg odgojnog stila mogu se predvidjeti razvojni rezultati, što nije slučaj i kod autoritarnog i popustljivog roditeljskog stila. Ti stilovi pokazali su različite ishode. Autoritarni odgojni stil povezan je s lošijom socijalnom kompetencijom adolescenata, koja se povezuje s lošijom slikom o sebi, dok su adolescenti koji su odrasli u obiteljima s dominantnim popustljivim odgojnim stilom pokazali veliku okrenutost vršnjacima i socijalnim aktivnostima, što se povezuje i s dobrim socijalnim kompetencijama.

O različitim učincima prethodno navedenih dimenzija roditeljskog ponašanja, prihvaćanja i kontrole, u skladu s kojima se razlikuju i odgojni stilovi, svjedoči još jedno istraživanje čiji je cilj bio ispitati utjecaj tih dviju dimenzija na prilagodbu adolescenata.

Važnost roditeljske kontrole, ali i emocionalnog prihvaćanja, na psihosocijalne kompetencije i socijalnu prilagodbu mladih potvrdili su Kurdek i Fine (1994). Obje dimenzije roditeljskog ponašanja pozitivno su povezane s prilagodbom adolescenata.

Demokratski stil odgoja često se povezuje s pozitivnim razvojnim ishodima. Roditeljska kontrola i prihvaćanje dvije su osnovne dimenzije roditeljskog ponašanja koje određuju taj stil, no on podrazumijeva mnogo dimenzija roditeljskog ponašanja. Roditeljska uključenost u adolescentske aktivnosti, podrška, zajedničko donošenje odluka i nadzor aktivnosti svoje djece dimenzije su ponašanja koje imaju pozitivan učinak na socijalno ponašanje djece u ranoj adolescenciji (Raboteg-Šarić, Rijavec, Brajša-Žganec, 2001).

Dimenzija roditeljskog prihvaćanja, njezina prisutnost ili odsutnost, u istraživanju S. Zrilić (2005) pokazala je važnu ulogu u socijalnoj prilagodbi djece. Autorica navodi da je autoritarni odgojni stil roditelja prediktor školskog neuspjeha, a neuspjeh se očituje u akademskom postignuću, školskoj fobiji te socijalnoj prilagodbi djeteta. Zaključuje da je školski neuspjeh pod snažnim utjecajem obitelji te da je posljedica autoritarnog stila odgoja „izraženija školska fobija, a djeca su slabije socijalno prilagođena i manje empatična prema drugoj djeci u školskoj sredini“ (Zrilić, 2005, 136). Suprotno tomu, autorica ističe kako je demokratski stil roditeljstva pozitivno povezan s boljim školskim uspjehom te boljom socijalnom prilagodbom djece u razredu.

Pozitivne učinke demokratskog stila odgoja na psihosocijalnu zrelost adolescenata u svojem istraživanju potvrdili su i Steinberg, Blatt-Eisengart i Cauffman (2006). Adolescenti koji su svoje roditelje opisali kao autoritativne, one koji ih prihvaćaju i nadziru, procijenjeni su kao socijalno kompetentniji od adolescenata koji su odrasli u obiteljima u kojima je dominantan neki drugi odgojni stil. Najlošije rezultate pokazali su adolescenti koji su istaknuli dimenzije roditeljskog odbacivanja te nedostatak nadzora i kontrole, karakteristike zanemarujućeg stila odgoja. Adolescenti koji su odrasli u autoritarnim i popustljivim obiteljima pokazuju više empatije i otpornosti na vršnjački pritisak u odnosu na zanemarujući stil odgoja, ali manje u odnosu na demokratski stil.

3.1.3. Zaključna mišljenja

U navedenim istraživanjima demokratski stil odgoja, koji karakteriziraju dimenzije roditeljske topline i podrške te visoki zahtjevi koji su u skladu s uzrastom djeteta, pokazao se kao optimalan za socijalnu prilagodbu mladih. Suprotno tomu, zanemarujući odgojni stil u istraživanjima koja su uključivala sva četiri odgojna stila (Lamborn, Mounts, Steinberg i

Dornbusch, 1991, Steinberg, Blatt-Eisengart, Cauffman, 2006) - demokratski, autoritarni, popustljivi i zanemarujući – pokazao se kao najlošiji pristup mladima kada je riječ o njihovoj socijalnoj prilagodbi i razvoju socijalnih kompetencija. Zanemarujući odgojni stil karakterizira niska razina roditeljske podrške i topline, kao i niska razina kontrole i zahtjevnosti, te su takva djeca prepuštena sama sebi što često dovodi do razvojnih poteškoća, o čemu svjedoče navedena istraživanja o utjecaju odgojnog stila na socijalnu prilagodbu takve djece. U istraživanju koje se bavilo usporedbom razvojnih ishoda demokratskog i autoritarnog odgojnog stila (Zrilić, 2005), kod djece koja su odgajana u demokratskim obiteljima pokazala se bolja socijalna prilagođenost i kompetencije, a o pozitivnim učincima demokratskog stila odgoja svjedoče i ostala istraživanja (Kurdek, Fine, 1994, Rabteg-Šarić, Rijavec, Brajša-Žganec, 2001).

3.2. Roditeljski odgojni stilovi i njihov utjecaj na kvalitetu/kvantitetu vršnjačkih odnosa

3.2.1. Uvod

Istraživanje o važnosti određenih aspekata odnosa između roditelja i adolescenata za odnose adolescenata sa svojim vršnjacima proveli su Deković i Raboteg-Šarić (1996). O odnosima roditelja s njihovom djecom donosili su se zaključci na temelju roditeljskih iskaza, a o odnosima adolescenata s vršnjacima na temelju adolescentskih iskaza. Roditelji su kod svake tvrdnje trebali odrediti u kojoj mjeri se ona odnosi na njihov odnos s djetetom. Tvrdnje su zvučale primjerice *Teško mi je prihvatiti moje dijete onakvo kakvo je, Odmah primjetim kad je moje dijete tužno ili uznemireno, Ono što moje dijete čini, misli i osjeća, zanima me više od svega na svijetu* i sl., ovisno o tome koja dimenzija roditeljskog ponašanja se ispitivala. Ispitivanje odnosa između roditelja i njihove djece uključivalo je sljedeće odgojne postupke: prihvaćanje djeteta, privrženost, uključenost u odgoj, razumijevanje ili uskraćivanje ljubavi te nadzor. Ispitivanje o vršnjačkim odnosima uključivalo je percepciju vlastite uključenosti u društvo, imaju li adolescenti najboljeg prijatelja ili nemaju, jesu li prihvaćeni u društvu te jesu li privrženi svojim prijateljima. U istraživanju je sudjelovalo 508 obitelji. Bilo je ispitano 969 roditelja, odnosno 502 majke i 467 očeva, te 508 adolescenata, 254 djevojke i isto toliko mladića u starosti od 12 do 18 godina. Bili su zastupljeni i mlađi i stariji adolescenti, a obitelji su se većinom sastojale od oba roditelja (91%).

O odnosu dječje privrženosti roditeljima i njezinu utjecaju na vršnjačke odnose istražili su Lieberman, Doyle i Markiewicz (1999). Cilj njihova istraživanja bio je ispitati dječju privrženost roditeljima u kasnom djetinjstvu i ranoj adolescenciji te njihov utjecaj na

vršnjačke odnose. U istraživanju je ispitano 274 djece te 267 mladih adolescenata, u razdoblju od 12 do 14 godina. Ispitanici su većinom iz obitelji s oba roditelja. O stupnju privrženosti svojim roditeljima ispitanici su procjenjivali u kojoj mjeri se određena tvrdnja odnosi na njih, a one su se odnosile na to smatraju li da uvijek mogu računati na roditelje kada im zatreba pomoć, govore li roditeljima o čemu razmišljaju ili kako se osjećaju i sl. Kod vršnjačkih odnosa ispitivala se popularnost djece među svojim vršnjacima te kvaliteta odnosa s prijateljima. Popularnost se mjerila sociogramom, odnosno djeca su morala napisati ime svojeg najboljeg prijatelja, s kime bi se htjeli družiti i sl. O kvaliteti odnosa s najboljim prijateljem ispitivalo se na način da su ispitanici trebali procijeniti u kojoj mjeri se određena tvrdnja odnosi na njihov odnos. Tvrdnje su se odnosile na njihovu suradnju, međusobno pomaganje, bliskost, sigurnost i sukobe. Na temelju dječjih odgovora zaključivalo se o kvaliteti njihova odnosa s najboljim prijateljem.

Utjecajem roditelja na dječje vršnjačke odnose bavila se i Klarin (2001). Cilj njezina istraživanja bio je utvrditi poveznicu odnosa između roditelja i djeteta i djetetovih vršnjačkih odnosa. U istraživanju je sudjelovalo 263 djece u rasponu od 10 do 14 godina. 78 djece četvrtih razreda, 92 djece šestih te 93 djece osmih razreda. Kvaliteta interakcije s roditeljima mjerila se pomoću dimenzija roditeljskog prihvaćanja odnosno odbijanja. Učenici su pomoću upitnika procjenjivali svoje odnose s roditeljima, a prihvaćanje je opisano pojmovima razumijevanja, davanja i intimnosti. Odbijanje je opisano zanemarivanjem, kažnjavanjem i grubošću. Odnosi s vršnjacima odnosno prihvaćanje i odbacivanje od vršnjaka ispitani su sociometrijskim mjerenjem, a kvaliteta odnosa u dijadi ispitana je pomoću upitnika čije tvrdnje su se odnosile na emocionalnu potporu, suosjećanje, pomaganje, rješavanje konflikata, provođenje slobodnog vremena, dijeljenje i zajedničke aktivnosti.

3.2.2. Rasprava

Deković i Raboteg-Šarić (1996) u svojem istraživanju navode kako je važno razlikovati dva različita aspekta međusobnih odnosa adolescenata. Jedan se odnosi na uključenost u aktivnosti s vršnjacima, definiran količinom zajedničkih aktivnosti i površnim prijateljstvima, a drugi se odnosi na kvalitetu odnosa s prijateljima, definiran osjećajem prihvaćenosti u društvu vršnjaka i privrženosti prijateljima. Rezultati njihova istraživanja pokazuju da je kvaliteta odnosa između roditelja i djeteta povezana s kvalitetom odnosa između djece i njihovih vršnjaka, ali ne i s količinom druženja s vršnjacima. Kvaliteta odnosa s prijateljem povezana je s roditeljskim bezuvjetnim prihvaćanjem svoje djece, privrženosti i emocionalnom uključenosti u odnosu s djetetom. Autori navode da je najvažniji prediktor

uključenosti adolescenata u aktivnosti vršnjaka manji nadzor nad djecom. Odnos roditelja s djetetom koji podrazumijeva nisku razinu bliskosti i intimnosti te slab uvid u dječje aktivnosti potiče adolescente da provode više vremena s vršnjacima. Slabe afektivne veze s majkom povezane su s uspostavljanjem površnijih odnosa s vršnjacima.

Pozitivnu povezanost između djetetove privrženosti roditeljima i kvalitete odnosa s najboljim prijateljem utvrdili su Lieberman, Doyle i Markiewicz (1999). Privrženost kao jedno od obilježja odnosa između roditelja i djeteta koji podrazumijeva brižan i topao odnos roditelja prema svojem djetetu može se svrstati u demokratski, ali i popustljivi odgojni stil. Utvrđeni su rezultati o pozitivnoj povezanosti kvalitete odnosa mladih s najboljim prijateljem, ali ne i popularnosti u vršnjačkoj skupini.

U istraživanju koje je provela Klarin (2001), o povezanosti kvalitete obiteljske interakcije, samopoštovanja djeteta i vršnjačkih odnosa, rezultati ukazuju na važnost razlikovanja djetetove interakcije s majkom i interakcije s ocem u razumijevanju vršnjačkih odnosa. Autorica razlikuje dvije dimenzije vršnjačkih odnosa, skupne i dijadne. Kao i u istraživanju koje su proveli Deković i Raboteg-Šarić (1996), prihvatanje od roditelja povezano je s kvalitetom prijateljstva. Otvoren i prisan odnos između roditelja i djeteta, u kojem postoji međusobno povjerenje i razumijevanje, ukazuje na to da će dijete kvalitetan odnos uspostaviti i s najboljim prijateljem. Dok je prihvatanje djeteta od majke povezano s kvalitetom odnosa u dijadi, odnos s ocem povezan je i sa skupnim vršnjačkim odnosima i s kvalitetom odnosa u dijadi. Rezultati pokazuju da je kvalitetan odnos s ocem u većoj mjeri povezan i s kvalitetom odnosa u dijadi i sa širim socijalnim odnosima.

3.2.3. Zaključna mišljenja

U navedenim istraživanjima autori vršnjačke odnose dijele na skupne i dijadne. U prvoj skupini vršnjačkih odnosa dijete realizira potrebu za pripadanjem, a u prijateljstvu potrebu za bliskošću i intimnošću (Klarin, 2006, 56). Rezultati pokazuju da je roditeljsko prihvatanje povezano s kvalitetom odnosa s prijateljem, odnosno u dijadnom odnosu (Deković, Raboteg-Šarić, 1996, Klarin, 200, Lieberman, Doyle, Markiewicz, 1999). Roditeljsko prihvatanje koje je povezano s emocionalno toplim odnosom između roditelja i djeteta karakterističan je za autoritativan i permisivan odgojni stil. Rezultati istraživanja koje su proveli Deković i Raboteg-Šarić (1996) te Klarin (2001) razlikuju se u naglašavanju važnosti majčinske i očinske figure na vršnjačke odnose. U prvom istraživanju kvaliteta odnosa s vršnjacima povezuje se s kvalitetom odnosa s majkom dok se u drugom istraživanju otac pokazao kao

važniji prediktor kvalitete vršnjačkih odnosa. Razlike u rezultatima istraživanja upućuju na potrebu za daljnjim proučavanjem i majčinske i očinske uloge u socijalizaciji djece. U literaturi se navodi kako je roditeljsko ponašanje majki puno češće ispitivano negoli roditeljsko ponašanje očeva te da se važnost očeva nešto više ističe u području identifikacije sa spolnom ulogom, a manje u socijalizaciji ostalih oblika društvenog ponašanja (Maccoby, 1980, prema Lacković-Grgin, 1986).

Kada je riječ o kvantiteti vršnjačkih odnosa navodi se da je manji nadzor glavni prediktor učestalosti vršnjačkih odnosa. Roditelji koji manje nadziru svoju djecu te je manje bliskosti i intimnosti u njihovu odnosu, takva djeca više su okrenuta svojim vršnjacima i više vremena provode u njihovu društvu.

O pozitivnoj povezanosti privrženosti djece svojim roditeljima i kvalitete njihova odnosa sa svojim najboljim prijateljem ističu Lieberman, Doyle i Markiewicz (1999). Iako nije pronađena poveznica između privrženosti i adolescentskog statusa u vršnjačkoj skupini, (Feldman i Wentzel, 1990, prema Deković, Raboteg-Šarić, 1997) navode da su u razdoblju rane adolescencije, usmjerenost roditelja na djecu i potpora obitelji pozitivno povezani s mjerom popularnosti djece u grupi vršnjaka.

3.3. Dimenzije roditeljskog ponašanja i adolescentska slika o sebi

3.3.1. Uvod

U razdoblju adolescencije izgradnja vlastita identiteta i slike o sebi okupira mlade te je veoma važno uspostaviti pozitivnu sliku o sebi radi daljnjeg normalnog razvoja. O utjecaju obitelji na formiranje slike o sebi kod adolescenata provedena su brojna istraživanja. Jedno od takvih istraživanja proveli su Gecas i Schwalbe (1986) s ciljem ispitivanja veze između roditeljskog ponašanja i njegova utjecaja na samopouzdanje, samoučinkovitost te općenito samopoštovanje kod adolescenata. Roditelji su pomoću upitnika sami procjenjivali vlastito ponašanje, a ponašanje svojih roditelja procjenjivali su i adolescenti. U istraživanju je sudjelovalo 128 obitelji, a obitelji koje su bile uključene u ispitivanje sastojale su se od majke, oca i adolescenta u razdoblju od 17 do 19 godina. U istraživanju je fokus bio na nekoliko dimenzija roditeljskog ponašanja. Roditeljska kontrola odnosi se na to u kojoj mjeri roditelji postavljaju granice vlastitoj djeci i kontroliraju njihovo ponašanje te suprotno tomu autonomija, koliko djeci dozvoljavaju da sami donose odluke. Iduća dimenzija odnosila se na roditeljsku podršku svojoj djeci, a posljednja na to koliko roditelji uopće sudjeluju u odgoju vlastite djece.

U idućem istraživanju autori su se fokusirali na utjecaj komunikacije i interakcije između adolescenata i roditelja na sliku o sebi kod adolescenata. Demo, Small i Svin-Williams (1987) istraživanje su proveli na 139 djece i njihovih roditelja, a sudjelovali su samo adolescenti koji žive u obitelji s oba roditelja. Mladi koji su ispitivani imali su između 10 i 17 godina te su uključene samo one obitelji čiji roditelji su bijelci, pripadnici srednje ili više društvene klase i visoko školovani. Prvo su testirani roditelji, koji su odgovarali na pitanja o vlastitoj procjeni iskazivanja podrške svojoj djeci, koja se može izraziti verbalnim i neverbalnim znakovima odnosno roditelji su odgovarali koliko često zagrle svoju djecu ili ih poljube, a zatim su procjenjivali razinu svoje kontrole kod donošenja odluka koje uključuju njihovu djecu. Roditelji su procjenjivali i kvalitetu komunikacije sa svojom djecom, primjerice odgovarali su na pitanja *Koliko često imate pozitivnu komunikaciju sa svojom djecom?* O navedenim dimenzijama roditeljskog ponašanja procjenjivali su i sami adolescenti te su kasnije i roditelji i adolescenti rješavali upitnik o vlastitoj slici o sebi.

U ranije spomenutom istraživanju koje su proveli Lamborn, Mounts, Steinber i Dornbusch (1991), osim usporedbe roditeljskih stilova odgoja i razvojnih ishoda adolescenata, koji su se odnosili na psihosocijalni razvoj, školsko postignuće, internalizirane poteškoće i probleme u ponašanju, donose se i rezultati o utjecaju dviju dimenzija roditeljskog ponašanja, prihvaćanja/sudjelovanja i strogosti/nadzora, na razvoj adolescentske slike o sebi. U istraživanju je sudjelovalo 4100 adolescenata i njihovih roditelja, koji su prema procjenama dimenzija prihvaćanja/sudjelovanja i strogosti/nadzora podijeljeni u 4 skupine - autoritativni, autoritarni, popustljivi i zanemarujući roditelji.

Osim stranih autora, navedenom tematikom bavili su se i hrvatski autori. Kristina Urbanc (2000) u svojem istraživanju nastojala je utvrditi postoji li povezanost između kvalitete odnosa roditelj-dijete i djetetova samopoimanja. Istraživanje se provedeno na 564 učenika 4. razreda srednjih škola, od kojih su neki učenici imali izbjeglički i prognanički status. Stoga je cilj istraživanja bio i utvrditi postoje li razlike u kvaliteti odnosa između roditelja i adolescenata i adolescentskog samopoimanja kod mladih s izbjegličkim i prognaničkim statusom i učenicima koji nisu imali takva iskustva. O kvaliteti odnosa sa svojim roditeljima učenici su procjenjivali pomoću upitnika koji se sastojao od pitanja koja su se odnosila na doživljaj roditeljskog prihvaćanja ili odbijanja. Pritom se prihvaćanje odnosilo na roditeljsko ponašanje koje daje djetetu do znanja da je voljeno i prihvaćeno, a odbijanje na ponašanja koje djetetu daju do znanja da ga roditelj doživljava kao teret, vrijeđa ga, osuđuje, zanemaruje i omalovažava.

O utjecaju dimenzija roditeljskog prihvaćanja i odbijanja na adolescentsko samopoimanje istaknula je i Klarin (2001) u svojem, već ranije spomenutom, istraživanju, koje se bavilo ispitivanjem povezanosti između odnosa roditelj-dijete i djetetovih vršnjačkih odnosa. Pritom se polazilo od pretpostavke da je kvaliteta odnosa s roditeljima povezana sa slikom o sebi koja dalje utječe na vršnjačke odnose adolescenata. U istraživanju je sudjelovalo 263 djece u starosti od 10 do 14 godina.

U istraživanju koje su proveli Laghi, Crea, Guerrieri i Baiocco (2006) autori su nastojali utvrditi pokazatelje adolescentove sposobnosti prilagođavanja i stvaranja slike o sebi te razinu prilagodbe njegovih odnosa, posebice s vršnjacima, roditeljima i nastavnicima. Slika o sebi odnosi se na „kognitivnu i emocionalnu spoznaju samoga sebe, poznavanje stavova i osjećaja koje adolescent ima o vlastitom iskustvu, kao i način na koji tumači i organizira svoje postojanje“ (Laghi, Crea, Guerrieri, Baiocco, 2006, 392). Istraživanje je provedeno na 280 učenika 4. Razreda srednje škole, a sudjelovalo je 130 mladića i 150 djevojaka u dobi između 17 i 19 godina. Upitnik kojim se ispitivala adolescentova slika o sebi sastojao se od nekoliko dijelova – psihološko ja (kontrola impulsa, emocionalni ton i slika o tijelu), društveno ja (društveni odnosi, moralna svijest i težnje), obiteljski ja (obiteljski odnosi), spolni ja (spolni stavovi), suočavanje s vlastitim ja (dobro poznavanje svijeta oko sebe, psihopatologija i viši stupanj prilagodbe). Osim upitnika koji je mjerio odnose adolescenata prema sebi, adolescenti su popunjavali i upitnike međusobnih odnosa, koji su se odnosili na društvene, školske i obiteljske odnose.

Poveznicu između roditeljskog ponašanja i adolescentske slike o sebi istražili su i Bulanda i Majumder (2008). Istraživanje je provedeno na 20,745 adolescenta, uglavnom 16-godišnjaka, od kojih su 52% bile djevojke, a 48% mladići. U istraživanje su uključeni samo mladi koji žive u obitelji s ova roditelja te se ispitivao utjecaj roditeljske dostupnosti, uključenosti i kvaliteta odnosa roditelj-adolescent na adolescentsku sliku o sebi. Mladi su podvrgnuti testu koji je mjerio njihov odnos prema sebi, a trebali su zaokružiti u kojoj mjeri se tvrdnje odnose na njih. One su glasile – *Smatram da sam jednako dobar kao i ostali* ili *Imam puno kvaliteta* i *Volim se ovakva/ovakav kakva/kakav jesam*. Kod ispitivanja kvalitete odnosa s roditeljima, mladi su odgovarali na pitanja koja su mjerila koliko su bliski sa svojim roditeljima, pružaju li im roditelji ljubav i imaju li dobru komunikaciju s njima.

3.3.2. Rasprava

Istraživanja s ciljem utvrđivanja povezanosti između dimenzija roditeljskog ponašanja i stvaranja pozitivne i negativne slike o sebi ukazuju na različite percepcije vlastitog ponašanja roditelja, odnosno kontrole, podrške i uključenosti, i adolescentske percepcije roditeljskog ponašanja (Gecas, Schwalbe, 1986). Postoji pozitivna povezanost između dječje slike o sebi i roditeljske podrške, kontrole i uključenosti. Dječja slika o sebi jače je povezana s njihovim procjenama roditeljskog ponašanja nego roditeljskim procjenama. Utvrđena je razlika između djevojaka i mladića. Kod mladića izgradnja vlastite slike o sebi najviše je povezana s aspektom roditeljske kontrole, dok kod djevojaka jači utjecaj imaju roditeljska podrška i uključenost. Autori ističu da percepcija očeva ponašanja više utječe na adolescentsku sliku o sebi te da veze između djeteta i roditelja više utječu na sliku o sebi kod dječaka nego kod djevojčica.

O različitim percepcijama adolescenata i roditelja o njihovim međusobnim odnosima ističu i Demo, Small i Savin-Williams (1987). Autori su zaključili da adolescenti i njihovi roditelji imaju sličnu, ali različitu percepciju njihovih međusobnih odnosa te da su samoprocjene tih odnosa, osobito komunikacije, važne za razvoj vlastite slike o sebi. Podržavajući emotivan odnos te provođenje zajedničkih aktivnosti pozitivno su povezani s izgradnjom pozitivne slike o sebi kod adolescenata. Kvaliteta obiteljske komunikacije najjače je povezana s adolescentskom pozitivnom slikom o sebi, a poveznica između roditeljske kontrole i adolescentske slike o sebi nije utvrđena.

Dimenzije roditeljske podrške i kontrole pokazale su različite ishode na formiranje adolescentske slike o sebi. Autoritativni i popustljivi odgoj pokazali su se optimalnima za razvoj dobre slike o sebi kod adolescenata. Dimenzija roditeljske emocionalne podrške i uključenosti stoga se pokazala ključnom za razvoj pozitivne slike o sebi, dok su ostala dva stila pokazala nezadovoljavajuće rezultate. Najlošije rezultate pokazao je zanemarujući stil odgoja što ukazuje na nijanse između autoritarnog i zanemarujućeg odgojnog stila koji se razlikuju upravo prema dimenziji roditeljske kontrole. Stoga se može zaključiti kako i roditeljska kontrola donekle ima utjecaja na stvaranje pozitivne slike o sebi kod adolescenata.

Važnost dimenzija roditeljske podrške i emocionalnosti u odnosu sa svojom djecom na formiranje pozitivne slike o sebi ističu i Urbanc (2000) i Klarin (2001). Suprotno tomu, nezadovoljavajući odnos s majkom i ocem, koji podrazumijeva odbijanje, verbalnu agresiju, zanemarivanje, ravnodušnost, povezan je s uspostavljanjem adolescentove negativne slike o

sebi. Rezultati također ukazuju i na povezanost između pozitivno definirane slike o sebi i uvjetovanog prihvatanja od majke što ukazuje na veću važnost kvalitetnog odnosa s ocem za izgradnju pozitivne slike o sebi (Urbanc, 2000).

Adolescencija je razdoblje u kojem mladi formiraju vlastiti identitet i stoga im je važna sve veća autonomija. Laghi, Crea, Guerrieri i Baiocco (2006) navode da je za postizanje pozitivne slike o sebi u razdoblju adolescencije te izgradnju vlastitog identiteta i autonomije važna manja kontrola te visoka razina topline i podrške od roditelja. „Ako su roditelji u pravom trenutku smanjili kontrolu nad djecom, uravnotežujući je s ponašanjem prožetim topline i prijateljstvom, adolescent će steći veću sigurnost u sebe samoga i moći će napredovati prema sve većoj autonomiji“ (Laghi, Crea, Guerrieri, Baiocco, 2006, 402). Autori također ističu razlike između djevojaka i mladića u odnosu prema samima sebi i odnosu prema vanjskom svijetu. „Djevojke su usredotočenije na negativne fizičke aspekte, dok se mladići usredotočuju na aspekte osobnosti koji im ne pomažu da stupe u odnos sa svojim okruženjem“ (Laghi, Crea, Guerrieri, Baiocco, 2006, 403). Obiteljska potpora omogućuje adolescentu da razvije pozitivnu sliku o sebi i vanjskom svijetu što je također povezano s njihovom većom sigurnošću istraživanja i ulaska u ostale odnose.

Navedena istraživanja ukazuju na pozitivnu povezanost između kvalitetnog odnosa djeteta-roditelj i stvaranja pozitivne slike o sebi, a to potvrđuje i istraživanje Bulande i Majumdera (2008) koji kod kvalitetnog odnosa ističu dimenzije roditeljskog ponašanja koje se odnose na njihovo sudjelovanje u odgoju i dostupnost djeci kada god im je to potrebno.

3.3.3. Zaključna mišljenja

Ono što povezuje sva navedena istraživanja, o odnosu između roditelja i adolescenata te razvoju slike o sebi kod mladih, su dimenzije roditeljske podrške i topline. U svim istraživanjima ističe se da je kvalitetan odnos koji podrazumijeva visoku razinu roditeljske podrške i topline, razumijevanja, uključenosti i dostupnosti važan za izgradnju pozitivne slike o sebi kod adolescenata. „Nježan roditelj koji pozitivno vrednuje svoje dijete i koji mu pruža emocionalnu podršku prenosi djetetu osjećaj da je ono vrijedno - ovi aspekti roditeljskog stila odgoja povezani su s dječjim samopoštovanjem ne samo u djetinjstvu nego i u mladenačkoj i ranoj odrasloj dobi“ (Buri, Kirchner i Walsh, 1987, prema Deković, Raboteg-Šarić, 1997, 428).

Kada je riječ o roditeljskoj kontroli, rezultati su dvoznačni. Gecas i Schwalbe (1986) ističu povezanost između kontrole i pozitivnih razvojnih ishoda dok Laghi, Crea, Guerrieri i

Baiocco (2006) ističu da je važno da roditelji u pravom trenutku smanje kontrolu kako bi adolescenti mogli steći „veću sigurnost u sebe samoga“ i mogli „napredovati prema sve većoj autonomiji“ (Laghi, Crea, Guerrieri, Baiocco, 2006, 402). O tome da prisutnost i odsutnost roditeljske kontrole, ukoliko je prisutna roditeljska toplina i podrška, mogu dati pozitivne razvojne ishode, kada je riječ o izgradnji pozitivne slike o sebi, svjedoče i istraživanja Lamborna, Mountsa, Steinberga i Dornbuscha (1991). Oni ističu da su mladi kod čijih je roditelja dominantan i demokratski i popustljivi odgojni stil imali pozitivne slike o sebi. Demokratski i popustljivi odgojni stil razlikuju se upravo prema prisutnosti odnosno odsutnosti dimenzije roditeljske kontrole.

Istraživanja koja su proveli Gecas i Schwalbe (1986) i Demo, Swall i Savin-Williams (1987) istaknula su razlike u procjenama kvalitete odnosa između roditelja i adolescenata te roditeljskog ponašanja od strane roditelja i adolescenata. To upućuje na važnost ispitivanja i procjena adolescenata i roditeljskih samoprocjena u istraživanjima koja se bave takvom i sličnom problematikom zbog što pouzdanijih rezultata.

U istraživanjima koja su proveli Urbanc (2000) i Gecas i Schwalbe (1986) ističe se veća važnost kvalitetnog odnosa između oca i adolescenta nego majke i adolescenta na razvoj pozitivne slike o sebi. O različitom utjecaju oca i majke na razvojne ishode mladih već je ranije bilo riječ, no važno je naglasiti potrebu za daljnjim istraživanjima o utjecaju tih dvaju važnih socijalizacijskih čimbenika u životima svake osobe, kako bi se dobio što bolji uvid u njihove uloge kada je riječ o socijalizaciji djece i optimalnim razvojnim ishodima te koje komponente njihova ponašanja najviše imaju utjecaja na pozitivne ishode.

Osim različitih utjecaja oca i majke na razvojne ishode valja voditi računa i o spolu adolescenata. Tako Gecas i Schwalbe (1986) navode da kod djevojaka roditeljska podrška i uključenost imaju veći utjecaj na stvaranje pozitivne slike o sebi, dok se kod mladića roditeljska kontrola pokazala važnom. Osim razlika u određenim dimenzijama roditeljskog ponašanja na razvojne ishode kod djevojaka i mladića, Laghi, Crea, Guerrieri i Baiocco (2006) navode i razlike u odnosu prema samima sebi te su tako djevojke „usredotočenije na negativne fizičke aspekte, dok se mladići usredotočuju na aspekte osobnosti koji im ne pomažu da stupe u odnos sa svojim okruženjem“ (Laghi, Crea, Guerrieri, Baiocco, 2006, 403). O ovim međusobno prepletenim utjecajima potrebno je dodatno istraživati, dok se općenito iz navedenih podataka i rezultata može zaključiti da su roditeljska toplina i podrška ključne za optimalne rezultate i razvoj pozitivne slike o sebi kod mladih.

3.4. Manifestacije oblika roditeljskog ponašanja na probleme adolescenata

3.4.1. Uvod

Komunikacije je jedno od obilježja iz kojeg se svakako može iščitati kvaliteta odnosa između roditelja i djeteta odnosno ponašanje roditelja prema svojoj djeci. Stoga se u svojem istraživanju Dejana Tasić (1994) fokusirala upravo na taj aspekt odnosa. Cilj njezinog istraživanja bio je ispitati adolescentske doživljaje obilježja komunikacije sa svojim roditeljima te usporediti s pojavom poremećaja u ponašanju kod adolescenata. Istraživanje je provedeno u 8. razredima osnovnih škola, a sudjelovalo je 1023 učenika u starosti od 14 godina. Upitnikom se mjerila djetetova procjena komunikacije s roditeljima, a upitnik se sastojao od sljedećih faktora: faktor otvorenosti komunikacije s ocem, faktor represivnosti roditelja, faktor otvorenosti komunikacije s majkom, faktor „laissez faire” odnosa roditelja i djeteta, faktor međusobnog podržavanja članova obitelji, faktor emocionalnih reakcija roditelja na djetetovo ponašanje, faktor povjerenja prema majci, faktor slobodnog izražavanja osobnosti djeteta, faktor igre s djetetom i faktor odbijanja komunikacije od strane roditelja.

U idućem istraživanju autori su se fokusirali na ispitivanje povezanosti roditeljskih stilova odgoja, slobodnog vremena i rizičnog ponašanja mladih (Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002). Adolescenti svoje slobodno vrijeme provode u nestrukturiranim i strukturiranim aktivnostima. Nestrukturirane aktivnosti odnose se na odlaske na zabave, u kafiće, disco, a strukturirane na svrhovite i organizirane aktivnosti koje služe osobnom razvoju i zadovoljavanju vlastitih interesa. Cilj istraživanja bio je ispitati u kolikoj su mjeri roditeljski odgojni postupci povezani sa stilovima provođenja slobodnog vremena adolescenata te koji su aspekti roditeljskog ponašanja i aktivnosti mladih tijekom slobodnog vremena povezani s njihovim školskim uspjehom i konzumiranjem alkohola i droge. Ispitana su 2823 srednjoškolca prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda gimnazija i stručnih škola. U ispitivanju su većinom sudjelovali učenici koji žive s oba roditelja (86%). Kod ispitivanja su korištene skale za mjerenje roditeljske podrške, nadzora i zajedničkog odlučivanja te upitnik o aktivnostima tijekom slobodnog vremena i učestalosti konzumacije alkohola i droge.

Povezanost kvalitete obiteljske interakcije, s naglaskom na dimenzije roditeljskog prihvaćanja i odbijanja, i pojavu internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kod adolescenata u svojem istraživanju ispitala je Anita Vulić-Prtorić (2002). U istraživanju je sudjelovalo 435 učenika viših razreda osnovne škole. Tijekom istraživanja korištena je skala

kvalitete obiteljskih interakcija, agresivnosti, depresivnosti, generalizirane anksioznosti i somatizacije.

Mnogi znanstvenici provodili su istraživanja o utjecaju roditelja na razvoj poremećaja u ponašanju kod djece, a u takve poremećaje svakako se može svrstati i dječja indirektna agresivnost koja također može imati loše posljedice, kako na same adolescente s takvim poremećajima, tako i na ostale koji ih okružuju. Istraživanje koje se bavilo ispitivanjem takva odnosa provele su psihologinje Knezović i Buško. U istraživanju je sudjelovalo 115 učenika viših razreda osnovne škole, a tijekom istraživanja korišten je upitnik za procjenu roditeljskog ponašanja kojim su učenici procjenjivali roditeljsko ponašanje prema sebi. Ispitivane su tri dimenzije roditeljskog ponašanja, roditeljsko prihvaćanje/odbijanje djeteta, psihološka kontrola/psihološka autonomija te čvrsta/slaba bihevioralna kontrola. Osim toga, korištena je i skala vršnjačke procjene i samoprocjene direktne i indirektna agresivnosti.

Utjecajem roditelja na razvoj internaliziranog poremećaja depresivnosti kod adolescenata ispitale su Kurtović i Marčinko. Cilj njihova rada bio je provjeriti predviđa li roditeljski stil odgoja majke i oca depresivne simptome kod adolescenata i je li ta povezanost posredovana strategijama suočavanja. Strategije suočavanja mogu biti usmjerene na problem, emocije te suočavanje izbjegavanjem. U istraživanju je sudjelovalo 827 mladića i djevojaka u razdoblju od 14 do 20 godina. Kod ispitivanja roditeljskog ponašanja prema djeci fokus je bio na tri dimenzije koje su nazvane pozitivno roditeljstvo, koje podrazumijeva pozitivnu disciplinu, nadzor i prihvaćanje, zatim negativno roditeljstvo, koje podrazumijeva negativnu disciplinu i odbijanje, te popustljivost.

Povezanost razvoja internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kod adolescenata i roditeljsko ponašanje ispitale su i Klarin i Đerda. Ispitivanju je pristupilo 172 učenika 7. i 8. razreda prosječne dobi 13,5 godina. Tijekom ispitivanja korištena je skala percepcije roditeljskog ponašanja čiji je fokus bio na dimenziji roditeljskog odbacivanja, prihvaćanja i kontrole. Prisutnost internaliziranih, anksioznosti i depresivnosti, i eksternaliziranih, kršenje pravila i agresivno ponašanje, poremećaja u ponašanju kod učenika mjerila se uporabom skale samoprocjene.

3.4.2. Rasprava

Adolescenti u razdoblju burnih promjena tijekom adolescencije mogu početi iskazivati različite poremećaje u ponašanju. Poremećaji u ponašanju mogu se podijeliti na eksternalizirane i internalizirane. „Internalizirani poremećaji u ponašanju uključuju ponašanja koja su pretjerano kontrolirajuća i usmjerena prema sebi, za razliku od eksternaliziranih poremećaja u ponašanju koja su nedovoljno kontrolirajuća i usmjerena prema drugima“ (Klarin, Đerđa, 2013, 5). Mladi poremećaje u ponašanju počinju iskazivati onda kada neke njihove potrebe za normalnim razvojem nisu zadovoljene, a oni im tada postaju otežavajući faktor kod uspostave kvalitetnih odnosa s vršnjacima. Uzroci poremećaja u ponašanju često su povezani s odnosima u obitelji, o čemu svjedoče navedena istraživanja.

Rezultati navedenih istraživanja ukazuju na povezanost roditeljskog ponašanja prema svojoj djeci i razvoju internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju, kao i na razliku u komunikaciji s roditeljima kod djece koja iskazuju poremećaje u ponašanju od djece koja nemaju takve poremećaje (Tasić, 1994). Razlika se ogleda u niskoj razini otvorenosti komunikacije s roditeljima i međusobnog podržavanja članova obitelji te visokoj razini odbijanja komunikacije od strane roditelja kod djece koja iskazuju poremećaje u ponašanju.

Utvrđena je i povezanost roditeljskih stilova odgoja, slobodnog vremena i rizičnog ponašanja mladih (Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002). Neorganizirani stilovi provođenja slobodnog vremena mladih povezani su s rizičnijim ponašanjima, kao što su konzumacija alkohola i droge. Roditeljski nadzor jedina je varijabla majčina i očeva ponašanja koja je značajno povezana sa svim stilovima provođenja slobodnog vremena i ponašanja mladih. Bolji nadzor i veća podrška roditelja negativno su povezani s učestalošću konzumacije alkohola i droge. Niža razina bliskosti i podrške u odnosima s roditeljima te slabiji roditeljski nadzor potiču adolescente da provode više vremena izvan kuće te su više skloni rizičnijim ponašanjima.

Osim dimenzije roditeljskog nadzor, roditeljsko odbacivanje pokazalo se važnim kod razvoja poremećaja u ponašanju. Vulić-Prtorić (2002) utvrdila je specifične oblike kvalitete obiteljskih interakcija koje su povezane s pojavom agresivnosti, depresivnosti, anksioznosti i somatizacije u djece i adolescenata. Rezultati pokazuju da su svi aspekti eksternaliziranih i internaliziranih problema koji su istraživani značajno povezani s percepcijom odbacivanja od strane majke i oca.

O utjecaju roditelja na razvoj dječje agresivnosti dokazali su Knezović i Buško (2007) koji razlikuju dvije vrste dječje agresivnosti. Dječja agresivnost prema načinu izražavanja dijeli se na direktnu i indirektnu. „Pod pojmom direktne agresivnosti podrazumijeva se fizička (udaranje, guranje, itd.) i verbalna agresivnost (vikanje, vrijeđanje, upućivanje pogrdnih riječi, itd.), a pod indirektnom agresivnošću socijalno manipulativna ponašanja kao što su ogovaranje, odavanje tajni, ignoriranje itd.“ (Bjorqvist i sur., 1992a, prema Knezović, Buško, 2007, 92). Rezultati pokazuju da niska razina majčina i očeva prihvatanja i očeve bihevioralne kontrole imaju značajnu ulogu kod razvoja dječje agresivnosti. Nadalje, očevo prihvatanje pokazalo se kao jedini značajan činitelj u objašnjenju indirektno agresivnosti.

Važnost psihičke kontrole roditelja za nastanak internaliziranog poremećaja depresije kod adolescenata ističu Kurtović i Marčinko (2010). Njihovo istraživanje pokazuje da depresivni adolescenti smatraju da su njihovi roditelji bili autokratični i previše ih štitili. Roditeljstvo koje uključuje negativne načine discipliniranja djeteta, psihološku kontrolu i odbijanje, predviđa više simptoma depresivnosti. Sukladno tomu, pozitivno roditeljstvo koje podrazumijeva pozitivne načine discipliniranja djeteta, nadzor te prihvatanje, roditeljsku brigu i toplinu predviđa manje depresivnosti. „Među varijablama roditeljskog ponašanja, manjak topline i prihvatanja te negativna kontrola najbolji su prediktori depresivnosti kod adolescenata“ (Kurtović, Marčinko, 2010, 35). Autori zaključuju da prihvatanje, pozitivna disciplina i nadzor imaju zaštitnih efekata kod razvoja depresije u adolescenata.

Utjecaj dimenzija roditeljskog odbacivanja, prihvatanja i kontrole u objašnjenju razvoja adolescentskih internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju dokazale su Klarin i Đerđa (2013). U odnosu u kojem postoji više prihvatanja djeteta, a manje odbacivanja i psihičke kontrole adolescenti imaju manje poremećaja u ponašanju. Psihička kontrola povezana je s internaliziranim poremećajima u ponašanju. „Roditeljsko ponašanje u kojem prevladava manipulacija, omalovažavanje, držanje „predavanja“, kritiziranje, prijetnja u svrhu kontroliranja djetetova ponašanja i misli prediktivno je za internalizirane probleme u ponašanju kod mladih“ (Klarin, Đerđa, 2013, 14).

3.4.3. Zaključna mišljenja

U navedenim istraživanjima koja su se bavila odnosima u obitelji i manifestaciji poremećaja u ponašanju kod adolescenata utvrđene su određene dimenzije roditeljskog ponašanja koja pogoduju razvoju internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju.

Prihvatanje i podrška djeteta, kao dimenzije roditeljskoga ponašanja, pokazale su se kao najvažniji zaštitni faktori kod razvoja poremećaja u ponašanju. Navedene dimenzije ponašanja istaknute su u svim navedenim istraživanjima i povezuju se s pozitivnim razvojnim ishodima. Roditeljski nadzor i otvorenost u odnosu s djetetom te poticanje komunikacije također su povezani s takvim ishodima. Suprotno tomu, niska razina bliskosti i podrške te slaba uključenost roditelja u aktivnosti mladih povezuju se s različitim poremećajima u ponašanju, kao što su učestalija konzumacija alkohola i droge, delinkventna ponašanja i agresivnost. Za razvoj internaliziranih poremećaja u ponašanju važnom se pokazala roditeljska psihološka kontrola (Kurtović, Marčinko, 2010, Klarin, Đerđa, 2013).

Roditeljsko prihvatanje, podrška i nadzor dimenzije su ponašanja koje su karakteristične za demokratski stil odgoja, a te dimenzije u navedenim istraživanjima povezuju se s pozitivnim razvojnim ishodima i rjeđim razvojem poremećaja u ponašanju kod mladih.

3.5. Problemi u ponašanju kod adolescenata u odnosu na spolne razlike

3.5.1. Uvod

Kultura u kojoj obitelj odgaja svoje dijete uvelike utječe na odgoj prema djevojkama i mladićima. Roditelji koriste različita ponašanja prema ženskoj i muškoj djeci, a istraživanje o percepciji adolescenata o ponašanju svojih roditelja i povezanosti s konzumacijom alkohola, droge i cigareta kod adolescenata govori istraživanje koje su proveli Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Glavak (2001). U istraživanju se u obzir posebno uzimaju procjene adolescenata i adolescentica. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1258 mladića i 1538 djevojaka iz gimnazija i strukovnih škola, a prosječna starost ispitanika iznosila je 16,4 godina. Ispitanici su dijelom bili iz obitelji koju čine oba roditelja, a dijelom rastavljenih roditelja ili bez jednog roditelja. Adolescenti su prvo ispunjavali upitnike o procjeni obiteljske strukture, stupnju obiteljske kohezije, roditeljske podrške i obiteljske interakcije. Roditeljska podrška odnosila se na procjene o tome razumiju li roditelji svoju djecu, žele li slušati o njihovim problemima, brinu li o njihovim osjećajima, tretiraju li ih s poštovanjem, vole li ih onakvima kakvi zbilja jesu i zanima li ih što njihova djeca rade. Obiteljska interakcije odnosila se na količinu vremena koju dijete i roditelj provode u aktivnostima.

U već ranije spomenutom istraživanju skupine autora (Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002) naglasak je također stavljen na razlike u poremećajima u ponašanju kod djevojaka i mladića i roditeljskog ponašanja. U istraživanju su adolescenti procjenjivali

ponašanje svojih roditelja, odnosno dimenzije roditeljskog nadzora, podrške i zajedničkog odlučivanja, koje se uspoređivalo s načinima provođenja njihova slobodnog vremena te učestalošću konzumacije alkohola i droge.

Razlike kod manifestacije poremećaja u ponašanju s obzirom na spol adolescenata i roditeljsko ponašanje ispitivala je i Vulić-Prtorić (2002). U istraživanju se ispitivala povezanost pojave agresivnosti, depresivnosti, anksioznosti i somatizacije kod djevojaka i mladića i kvaliteta obiteljskih interakcija. Za svaki navedeni problem u ponašanju korištena je skala procjene koja je ispitivala zastupljenost tih problema kod adolescenata. Skala procjene kvalitete obiteljskih interakcija sastojala se od 55 tvrdnji te su ispitanici trebali procijeniti u kojoj mjeri se tvrdnje odnose na njih. Odnos s roditeljima mjerio se kroz dimenzije prihvaćanja, odnosno emocionalne topline i intimnosti, te odbacivanja, odnosno stalne kontrole i emocionalnog zanemarivanja. Skala procjene sastojala se od 5 subskala – zadovoljstvo vlastitom obitelji, prihvaćanje od strane majke, prihvaćanje od strane oca, odbacivanje od strane majke i odbacivanje od strane oca. Istraživanje je provedeno na uzorku od 435 učenika od 5. do 8. razreda osnovne škole.

Učestalost internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića istaknuto je u istraživanju koje su provele Klarin i Đerđa (2014). Cilj istraživanja bio je ispitati utjecaj roditeljskog odbacivanja, prihvaćanja i kontrole na manifestacije poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića. U istraživanje je uključeno 172 učenika, 56% djevojaka i 44% dječaka, prosječne starosti 13,5 godina. Kod procjene majčine i očeve dimenzije emocionalnosti i kontrole, korištena je skala od 25 tvrdnji te se od ispitanika tražilo da zaokruže u kojoj mjeri se navedena tvrdnja odnosi na njihove roditelje.

Poremećaji u ponašanju česta su pojava u adolescentskoj dobi, te je Macuka (2016) u svojem istraživanju nastojala ispitati koliko su anksioznost/depresivnost, povlačenje, tjelesne poteškoće, agresivnost, kršenje pravila, socijalni problemi, problemi mišljenja i pažnje zastupljeni kod mlađih adolescenata, uzevši u obzir i spolne razlike. U istraživanju je sudjelovalo 467 djevojaka i 461 mladić odnosno 937 učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola. Učenici su samoprocjenom vlastita ponašanja pomoću skale samoprocjene davali uvid u zastupljenost internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju.

3.5.2. Rasprava

Istraživanja su pokazala da postoje razlike u zastupljenosti poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića, ali i razlike u percepciji ponašanja svojih roditelja prema njima. U istraživanju o povezanosti između obiteljskih odnosa i uporabe cigareta, alkohola i droge kod adolescenata pokazalo se da adolescentice koje svoju obitelj procjenjuju kohezivnom i obitelj provodi više zajedničkih aktivnosti, manje, ili uopće ne, konzumiraju cigarete, alkohol i drogu. Adolescenti koji procjenjuju da imaju više podrške od roditelja manje ili uopće ne puše cigarete, ako su više uključeni u zajedničke obiteljske aktivnosti manje ili uopće ne piju alkohol te ako procjenjuju da imaju više roditeljske podrške i da češće provode vrijeme s obitelji, manje ili uopće ne konzumiraju drogu. Istraživanje je pokazalo i da adolescenti u odnosu na adolescentice češće konzumiraju alkohol i drogu (Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić, Glavak, 2001).

Kada je riječ o dimenziji roditeljskog ponašanja koja uključuje davanje autonomije mladima, također dolazi do razlika u manifestaciji poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića (Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002). Uključivanje adolescenata u donošenje odluka koje su važne za njih i obitelj povezane su s manjom sklonošću uporabe alkohola i droge, dok je kod djevojaka veća uključenost u odlučivanje i poticanje nezavisnosti povezana s većom razinom uporabe opojnih sredstava. Istraživanje je također pokazalo da mladići češće konzumiraju alkohol te da su češće probali drogu.

Razlike kod razvoja poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića ovise i o dimenzijama roditeljskog odbacivanja, obiteljskoj atmosferi te kvaliteti interakcije i komunikacije među članovima (Vulić-Prtorić, 2002). Kod mladića najznačajniji prediktor internaliziranih problema je percipirano odbacivanje od strane oca, a eksternaliziranih od strane majke. Kod djevojčica na razvoj poremećaja u ponašanju važnu ulogu imaju opća atmosfera u obitelji, kvaliteta komunikacije i interakcije među članovima obitelji. Percipirano odbacivanje od strane oca pokazalo se značajnim za sve aspekte internaliziranih poremećaja, a kod agresivnih dječaka odbacivanje od majke.

Kod djevojaka za nastanak eksternaliziranih poremećaja u ponašanju važnu ulogu ima i nedostatak pozitivnih emocija i privrženosti, psihološka kontrola te očevo odbijanje i nedostatak ljubavi. U ovakvim slučajevima poremećaji se manifestiraju u agresivnom i delinkventnom ponašanju. Za nastanak eksternaliziranih poremećaja kod dječaka presudno je odbacivanje i kontrola. Kod nastanka internaliziranih poremećaja u ponašanju važnu ulogu

igra psihička kontrola roditelja suprotnoga spola, dok kod eksternaliziranih psihička kontrola roditelja istoga spola (Klarin, Đerđa, 2013).

Pojava eksternaliziranih i internaliziranih poremećaja u ponašanju snažno je povezana s roditeljskim odbacivanjem. Također se pokazalo da odbacivanje od strane oca odnosno majke različito utječe na pojavu internaliziranih poremećaja kod djevojaka i mladića. U istraživanju koje je proveo Macuka (2016) rezultati upućuju na veću izraženost internaliziranih problema kod adolescentica i delinkventnog ponašanja kod adolescenata. Također se pokazalo da djeca koja iskazuju više internaliziranih problema ujedno iskazuju i više problema eksternaliziranog tipa te da mladići općenito iskazuju više problema u ponašanju.

3.5.3. Zaključna mišljenja

U navedenim istraživanjima postoje razlike u percepciji roditeljskog ponašanja i manifestaciji poremećaja kod djevojaka i mladića. Dimenzije ponašanja koje pogoduju razvoju poremećaja u ponašanju kod djevojaka su nedostatak roditeljskih pozitivnih emocija i privrženosti, psihološka kontrola, odbijanje, loša opća atmosfera u obitelji i komunikacija među članovima te manje provođenje vremena s obitelji. Kod mladića se važnim za razvoj takvih poremećaja pokazalo uskraćivanje potrebe za vlastitom autonomijom u donošenju odluka odnosno pretjerana kontrola, odbacivanje, psihološka kontrola, nedostatak roditeljske podrške i provođenja vremena s obitelji.

Istraživanja pokazuju da postoje i razlike u razvoju internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića. Kao zaštitni faktori u razvoju eksternaliziranih poremećaja kod djevojaka pokazali su se iskazivanje pozitivnih emocija i ljubavi te privrženost (Klarin, Đerđa, 2013) što je djelomično u skladu s rezultatima Vulić-Prtorić (2002) koja ističe važnost dobre opće atmosfere u obitelji, kvalitetne komunikacije i interakcije među članovima, te istraživanjem koje su proveli Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Glavak (2001) kod kojih se važnim također pokazala dobra obiteljska atmosfera i provođenje vremena s obitelji. Rezultati istraživanja razlikuju se u percepciji roditeljskog odbijanja. U istraživanju koje su proveli Klarin i Đerđa (2013) očevo odbijanje pokazalo se važnim za razvoj eksternaliziranih poremećaja kod djevojaka, dok je to u istraživanju koje je provela Vulić-Prtorić (2002) odbacivanje od majke. Rezultati navedenih istraživanja poklapaju se kada je riječ o razvoju internaliziranih problema kod djevojaka, a presudnim se pokazala očeva psihološka kontrola.

Navedena istraživanja također su pokazala neslaganja i kada je riječ o razvoju eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju kod mladića. Za razvoj internaliziranih poremećaja Klarin i Đerđa (2013) ističu važnost odbijanja od oca, a eksternaliziranih odbijanje od majke, dok je Vulić-Prtorić (2002) dobila obrnute rezultate. Razlike u rezultatima istraživanja ukazuju na važnost daljnjeg istraživanja tog fenomena i na njegovu složenost. Kultura u kojoj mladi odrastaju utječe na percepciju mladih što očekuju od odnosa s majkom i ocem, ali i na roditeljevo ponašanje prema muškoj i ženskoj djeci. O tome da roditeljski postupci različito utječu na djevojke i mladiće pokazalo je i istraživanje koje su proveli Raboteg-Šarić, Sakoman i Brajša-Žganec (2002). Roditeljsko uključivanje mladića u donošenje odluka i davanje veće autonomije rezultiralo je manjom uporabom alkohola i droge dok je ista dimenzija roditeljskog ponašanja kod djevojaka rezultirala češćom uporabom opojnih sredstava. Važno je spomenuti i da su istraživanja pokazala češću pojavu poremećaja u ponašanju kod mladića (Macuka, 2016, Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002).

4. ZAKLJUČAK

Obiteljski odnosi važni su za razvoj mladih, a prepletenost i složenost tih odnosa te razvojni ishodi tema su brojnih istraživanja. Ovom komparativnom analizom nastojao se ispitati odnos roditeljskih stilova odgoja i vršnjačkih odnosa adolescenata. Važni aspekti vršnjačkih odnosa su slika o sebi te problemi u ponašanju. Mladi koji uspiju stvoriti pozitivnu sliku o sebi lakše ulaze u odnose sa svojim vršnjacima te uspijevaju zadovoljiti svoje socijalne potrebe, a mladi koji iskazuju poremećaje u ponašanju često imaju problema u odnosima sa svojim vršnjacima. Stoga se u ovom radu ispitivala povezanost između roditeljskih stilova i socijalne prilagodbe mladih te utjecaj obitelji na formiranje slike o sebi i na razvoj internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju.

Određene dimenzije roditeljskoga ponašanja, koje su karakteristične za različite odgojne stilove, važne su za specifična razvojna područja mladih. Kod procjene kvalitete odnosa između roditelja i njihove djece, istraživači uglavnom ispituju dvije dimenzije roditeljskog ponašanja, a to su prihvaćanje i odbijanje djeteta, koje podrazumijevaju čitav niz roditeljskih postupaka.

U istraživanjima koja su se odnosila na socijalnu prilagodbu mladih, dimenzije roditeljskog prihvaćanja i kontrole, karakteristične za demokratski odgojni stil, pokazale su se optimalnima. Iskazivanje ljubavi svojoj djeci, razumijevanje, uključenost u zajedničke aktivnosti s njima, pružanje pomoći, zajedničko donošenje odluka te briga o njima pokazatelji su kvalitetnog odnosa s djecom, a taj odnos važan je za daljnju socijalnu prilagodbu mladih u krugu svojih vršnjaka. Odsustvo navedenih dimenzija, karakteristično za zanemarujući stil roditeljstva, pokazao je najlošije rezultate kod socijalne prilagodbe mladih.

Vršnjački odnosi dijele se na dijadne i skupne. U prvim mladi realiziraju potrebu za bliskošću, a u skupnima za pripadanjem. U istraživanjima o kvaliteti odnosa sa svojim prijateljima pokazala se najvažnijom dimenzija roditeljskog prihvaćanja. Drugim riječima, mladi koji imaju kvalitetan odnos sa svojim roditeljima, koji podrazumijeva prihvaćanje i podršku kao obilježje demokratskog i permisivnog odgojnog stila, ostvaruju kvalitetne odnose i sa svojim najboljim prijateljima.

Kada je riječ o učestalosti druženja mladih sa svojim vršnjacima, dimenzija nadzora pokazala je glavnu ulogu. Manji nadzor roditelja nad svojom djecom, rezultirat će da mladi više vremena provode sa svojim vršnjacima.

Pozitivni učinci prisutnosti roditeljske topline i podrške, razumijevanja i dostupnosti pokazali su se i kod formiranja pozitivne slike o sebi kod mladih. Istraživanja su pokazala dvoznačne rezultate kada je riječ o prisutnosti roditeljske kontrole i formiranja slike o sebi. I prisutnost i odsutnost roditeljske kontrole mogu dati pozitivne ishode, ukoliko je prisutna dimenzija roditeljske podrške i topline, dok druga istraživanja pokazuju da formiranje pozitivne slike o sebi ovisi i o toj dimenziji.

Bitno je smanjiti roditeljsku kontrolu kako bi mladi mogli formirati vlastiti identitet i sliku o sebi, što je u skladu s dimenzijom roditeljske potpore autonomiji koju su Maccobyjevoj i Martinovoj klasifikaciji dodali Steinberg, Elmen i Mounts. Navedena dimenzija odnosi se na roditeljsko poticanje djeteta da bude neovisno i samostalno u odlučivanju, što je osobito važno za razdoblje adolescencije kada dijete formira vlastiti identitet.

Prihvatanje djeteta onakvim kakvo je, pružanje osjećaja sigurnosti i zaštićenosti, dvosmjerna komunikacija, intiman odnos, kontrola i uključenost u zajedničke aktivnosti, odnosno obilježja demokratskog stila pokazala su se kao zaštitni faktor kod razvoja internaliziranih i eksternaliziranih poremećaja u ponašanju. Suprotno tomu, niska razina bliskosti i podrške između roditelja i djeteta, vrijeđanje, osuđivanje, zanemarivanje, omalovažavanje te slab roditeljski nadzor pozitivno su povezani s učestalijom konzumacijom alkohola i droge, delinkventnim i agresivnim ponašanjem. Kod razvoja internaliziranih poremećaja u ponašanju ključnom se pokazala roditeljska psihološka kontrola.

Postoje razlike u dimenzijama roditeljskog ponašanja koja imaju utjecaja na razvoj poremećaja u ponašanju kod djevojaka i mladića, no važno je napomenuti da se odbacivanje od roditelja pokazalo ključnim za razvoj poremećaja kod oba spola. Kada je riječ o utjecaju određenih dimenzija roditeljskog ponašanja na djevojke i mladiće, važno je naglasiti kompleksnost obiteljskih odnosa i kulturalne utjecaje koji oblikuju ponašanja djevojaka i mladića, ali i roditeljska ponašanja prema muškoj i ženskoj djeci. U tom području potreba su dodatna istraživanja o socijalizacijskim utjecajima oba roditelja i razvojnim ishodima.

LITERATURA

- Armstrong, T. (2008) *Najbolje škole: kako istraživanje razvoja čovjeka može usmjeravati pedagošku praksu*. Zagreb: Educa.
- Baumrind, D. (1970) Socialization and instrumental competence in young children. *Young Children*, 26 (2), 104 – 119, 1970.
- Berk E., L. (2008) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z.; Glavak, R. (2002) Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena istraživanja*, 11, 2-3 (58-59), 335-352.
- Bulanda, R., Majumdar, D. (2008) Perceived Parent-Child Relations and Adolescent Self-Esteem. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 2, 203-212.
- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010) Socijalne kompetencije i vršnjački odnosi u školi. *Pedagoška istraživanja*, 7(2), 191-203.
- Coloroso, B. (2004) *Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do srednje škole: kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Bios.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Deković, M., Janssens. M. A. M. (1992) Parent's child-rearing style and child's sociometric status. *Developmental Psychology*, 5, 925-932.
- Deković, M., Raboteg-Šarić, Z. (1996) Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 6, 423-427.
- Demo, D.H., Small, S.A., Savin-Williams, R.C. (1987) Family relations and the selfesteem of adolescents and their parents. *Journal of Marriage and Family*, 49, 705-715.
- Đuranović, M. (2013) Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak*, 154, 1/2, 31-46.
- Fulgosi, A. (1997) *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gecas, V., Schwalbe, M. L. (1986.) Parental Behavior and Adolescent Self-Esteem. *Journal of Marriage and Family*, 48, 37-46.

- Klarin, M. (2001) Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja*, 11, 4/5(60/61), 805-822.
- Klarin, M. (2006) *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Klarin, M., Đerđa V. (2014) Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262.
- Knezović, D., Buško, V. (2007) Percipirano roditeljsko ponašanje i različiti aspekti agresivnog ponašanja djece osnovnoškolske dobi. *Odgojne znanosti*, 9, 1, 91-106.
- Kurdek, L. A., Fine, M. A. (1994) Family acceptance and family control as predictors of adjustment in young adolescents: Linear, curvilinear, or interactive effects? *Child Development*, 65, 1137-1146.
- Kurtović, A., Marčinko, I. (2010) Odnos odgojnog stila roditelja sa strategijama suočavanja i depresivnošću kod adolescenata. *Klinička psihologija*, 3(2010), 1/2, 19-43.
- Kuzman, M. (2009) Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18, 2, 155-172.
- Lacković-Grgin, K. (1986) Neke karakteristike interakcije adolescenata s njima značajnim odraslima. *Zbornik radova V Dani psihologije*, 3, 87-91.
- Lacković-Grgin, K. (2005) *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Laghi, F., Crea, G., Guerrieri, G., Baiocco, R. (2006) Slika i razvoj društvenosti kod adolescenata. *Kateheza*, 28, 4, 391 – 404.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. I., Dornbusch, S. M. (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child development*, 62, 1049-1065.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. (2011) Percepcija sebe kod adolescenata u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (1), 39-50.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2008) Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata - izazovi definiranja i mjerenja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3), 401-419.

Lieberman, M., Doyle, A. B., Markiewicz, D. (1999) Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70,1, 202-213.

Maccoby, E.E., Martin, J.A. (1983) *Socialization in the context of the family: Parent – – child interaction*. In P. Mussen (Series ed.) & E.M. Hertherington (Ed.), *Handbook of Child psychology* (4th ed): Vol. 4. Socialization, personality and social development (pp. 1 – 101). New York: Wiley.

Macuka, I. (2016) Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata – zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (1), 65-86.

Miljković, D., Rijavec, M. (2002) *Bolje biti vjetar nego list*. Zagreb: IEP d.o.o.

Parker, J. S., Benson, M. J. (2005) Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, 39(155), 519-530.

Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A., Šakić M. (2009), Life satisfaction in adolescents: the effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja*, 18(3), 547-564.

Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M., Majić, M. (2011) Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. *Napredak*, 152 (2011), 3/4, 373-387.

Raboteg-Šarić, Z., Rijavec, M. i Brajša-Žganec, A. (2001). The relation of parental practices and self-conceptions to young adolescents' problem behaviors and substance use. *Nordic Journal of Psychiatry*, 55, 203-211.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11, 2/3(58/59), 239-263.

Spasojević, P. (2011) *Porodična pedagogija i odgovorno roditeljstvo*. Banja Luka: Univerzitet.

Steinberg, L., Blatt-Eisengart, I., Cauffman, E. (2006) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes: A replication in a sample of serious juvenile offenders. *Journal of Research on Adolescence*, 16, 47–58.

Tasić, D. (1994) Komunikacija između roditelja i djece i izražavanje poremećaja u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 2, 1, 59-76.

Urbanc, K. (2000) Adolescentska procjena kvalitete samopoimanja i kvalitete odnosa s roditeljima s obzirom na njihovo iskustvo progonstva i izbjegništva. *Društvena istraživanja*, 3, 431-449.

Vulić-Prtorić, A. (2002) Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (2002), 1, 31-51.

Zrilić, S. (2005) Autoritarni odgojni stil roditelja kao prediktor školskog neuspjeha. *Pedagogijska istraživanja*, 2(2005), 1, 125-138.

Weiss, L. H., Schwarz, J. C. (1996) The relationship between parenting types and older adolescents' personality, academic achievement, adjustment, and substance use. *Child Development*, 67 (5), 2101–2114.